

UDK 004.8:81'232

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 17. 4. 2026.

<https://doi.org/10.29162/jez.2026.2>

Marko Kapović¹

Ana Stanić

¹ Odjel za hispanistiku i iverske studije Sveučilišta u Zadru

Profesor ChatGPT: korištenje alata umjetne inteligencije za savladavanje gramatike stranih jezika

U ovom radu sagledava se potencijalna uporaba velikih jezičnih modela, poput ChatGPT-a, za učenje stranih jezika. Iz perspektive studenata španjolskog jezika ovom su alatu postavljana pitanja vezana za upotrebu konjunktiva, od jednostavnijih prema složenijima, s ciljem analize različitih primjena i konteksta te, posljedično, različitih značenja. Odgovori i objašnjenja koja je alat nudio kategorizirani su po točnosti i potpunosti, nakon čega je provedena kvalitativna i kvantitativna analiza podataka. Ustanovljeno je da ovaj jezični model nudi zadovoljavajuća objašnjenja tek u manjem broju slučajeva, a iznenađuje činjenica da ChatGPT, suprotno inicijalnim hipotezama, ne prihvaća kao točan velik broj neprijeporno gramatički ispravnih struktura te da, s druge strane, u određenom broju slučajeva sâm generira gramatički neispravne konstrukcije.

Ključne riječi: ChatGPT, učenje stranih jezika, konjunktiv, gramatika, španjolski

1. Uvod

Malo je tehnologija koje su u tako kratkom vremenu privukle toliku pažnju i izazvale toliku razinu medijske pozornosti kao tzv. veliki jezični modeli (engl. *Large Language Models, LLM*). Među njima najpoznatiji je ChatGPT tvrtke *OpenAI*, koji se kao prvi alat te vrste pojavio u slobodnom pristupu krajem 2022. godine i već se nakon dva mjeseca mogao pohvaliti s više od sto milijuna korisnika (UNESCO 2023: 3), što predstavlja brži rast od bilo koje druge aplikacije u povijesti.¹

¹ V. npr. <https://aibusiness.com/nlp/ubs-chatgpt-is-the-fastest-growing-app-of-all-time#close-modal> [konzultirano 20. 11. 2025.]

Tehnički gledano, *ChatGPT* i drugi veliki jezični modeli koji su se pojavili nakon njega² koriste se tehnologijom neuralnih mreža i dubokog učenja, a „trenirani“ su na količini podataka koja višestruko nadilazi prethodne modele, s korpusima koji dosežu i 300 milijardi riječi (Teubner i dr. 2023: 96). Upravo zbog toga jezična produkcija ovih kompjuterskih programa na visokoj je razini, osobito na prvi pogled (za kratak uvod o samom načinu funkcioniranja velikih jezičnih modela, v. npr. Kasneci i dr. 2023: 1–2, a za pozadinu o nastanku i tehničke podatke o funkcioniranju *ChatGPT*-a i ostalih velikih jezičnih modela v. Ray 2023: 123–134 ili sažetije kod nas Paun 2024: 196–198).

Praktički paralelno s pojavljivanjem *ChatGPT*-a počelo se promišljati o njegovim potencijalnim primjenama. Od početka se smatralo da bi ova tehnologija mogla dati značajan doprinos najrazličitijim poljima poput zdravstva i medicine, financija, pravnih usluga, kreativnog pisanja i kreiranja sadržaja, programiranja i kodiranja, medija i industrije zabave, prodaje i marketinga, bankarstva, znanstvenog istraživanja, te, naravno, s obzirom na karakteristike, također i u obrazovanju (v. više detalja u Ray 2023: 134–140). Tako su se unutar ovog polja počele razmatrati primjene ovog alata na svim razinama i u različitim oblicima: od osnovne škole do fakulteta, za grupno učenje i učenje na daljinu, kao pomoć učenicima s poteškoćama, za strukovno obrazovanje, personalizirano učenje, pripremu nastave, istraživanje, pisanje, profesionalni razvoj nastavnika te evaluaciju i ocjenjivanje, a na koncu i za pomoć u učenju stranih jezika (Kasneci i dr. 2023: 2–3).³

2. ChatGPT kao alat za učenje stranih jezika

S obzirom na to da je osnovna karakteristika *ChatGPT*-a generiranje jezičnog sadržaja, i to na stotinjak različitih jezika (Román Mendoza 2023: 5), ne čudi da se praktički odmah počelo razmišljati i o njegovoj primjeni u poučavanju stranih jezika. Premda postoji velik broj potencijalnih uporaba i teško ih je sve pobrojiti, Otto Cantón (2024: 118–124) navodi određena područja nastave i učenja stranih jezika u kojima bi se mogao koristiti ili se već koristi *ChatGPT*. Kao primjere zadataka pri kojima bi ovaj alat mogao biti od koristi nastavnicima stranih jezika navodi pomoć u pripremi didaktičkih materijala, planova i programa, generiranje ispitnih modela, sastavljanje e-mailova za studente, roditelje ili druge nastavnike, brzo ispravljanje zadataka i pružanje povratne informacije o radu učenika, dok se iz perspektive učenika izdvaja sposobnost *ChatGPT*-a da nudi odgovore na najrazličitija pitanja vezana za učenje stranih jezika, simulacije razgovora, generiranje vježbi, sažimanje

² Od velikog broja modela izdvajamo najpoznatije, kao što su Googleov *Gemini*, xAI-ev *Grok*, kineski *DeepSeek* Anthropicov *Claude* i Metina *Llama*.

³ Za pregled ranih radova u kojima se istražuje upotreba *ChatGPT*-a u različitim područjima obrazovanja v. Kasneci i dr. (2023: 4–6).

tekstova, ispravljanje radova uz povratne informacije, prijevode sa stranih jezika i na strani jezik koji se uči, kao i generiranje ili pomoć u pisanju izvornog sadržaja (sastavaka, eseja i sl.).

Premda se ChatGPT pojavio relativno nedavno, zbog činjenice da ga se percipira kao potencijalno transformativnu tehnologiju u velikom broju područja pa tako i u obrazovanju,⁴ broj radova u kojima su se istraživale njegove različite primjene u području učenja stranih jezika izrazito je velik. Tako, primjerice, Monteagudo (2024) na primjeru govornika kineskog jezika koji uče španjolski analizira kako bi se ChatGPT mogao koristiti za utvrđivanje gradiva usvojenog na nastavi, kako bi mogao pomoći studentima u daljnjem razvoju pismenog izražavanja, te u razumijevanju pročitane teksta, a sve na temelju personaliziranih tekstova izrađenih prema interesima studenata. Kohnke i dr. (2023) također donose neke preliminarne primjene iz perspektive govornika kineskog jezika pri učenju engleskog. Pérez Núñez (2023) istražuje mogućnosti uporabe ChatGPT-a za generiranje nastavnih materijala za poučavanje španjolskog jezika, za pružanje automatskih povratnih informacija za pisane tekstove te za vježbe konverzacije. Otto Cantón (2024: 124–125) predstavlja rezultate istraživanja provedenog na polaznicima tečaja španjolskog na razinama A1.2. i A2.1., u kojem su polaznici kao najveće prednosti korištenja ChatGPT-a istaknuli mogućnost jezične prakse, odnosno vježbanja razgovora s ChatGPT-em, zatim njegovu dostupnost u bilo kojem trenutku, te brze povratne informacije o upotrebi gramatike, vokabulara itd. U istraživanju Chicaize i dr. (2023) studenti Tehničkog sveučilišta u Ekvadoru koristili su se ChatGPT-em prilikom učenja engleskog jezika. Njihova povratna informacija (Chicaiza i dr. 2023: 2622–2625) vrlo je pozitivna: 82% smatra da je ChatGPT pouzdan alat: neki su ga koristili za izradu radova na visokoj akademskoj razini; čak 52% smatra da bi umjetna inteligencija u velikoj mjeri mogla zamijeniti profesore stranih jezika; 92% studenata koristilo je alat za prevođenje i bilo zadovoljno kvalitetom. S druge strane, samo 6% ispitanika koristilo ga je za vježbanje izgovora, a 24% za poboljšanje pismenog izražavanja na engleskom. Bonner i dr. (2023) također su vrlo optimistični u vezi s uključivanjem ChatGPT-a u nastavu stranih jezika te nude savjete o njegovu korištenju pri izradi nastavnih materijala, razrednih aktivnosti i pružanju povratnih informacija. Posebno su impresionirani gramatičkim ispravicima koje alat nudi (2023: 31–32):

Grammar corrections are rule-based, basically binary in nature, either right or wrong; therefore the perfect target for correction by AI. LLMs not only have an enormous corpus of language to draw on, but they are also aware of what is considered correct language. [...] it is important to remember that the AI's corrections are a result of it consulting its database of billions of examples of real-world English

⁴ O tome svjedoči i činjenica da su Europska komisija (2022) i UNESCO (2022, 2023) izdali smjernice za korištenje umjetne inteligencije u obrazovanju.

usage. As an LLM, the AI has formed connections between these examples, including their grammar and mechanical features and based on that, determined whether each specific grammatical and mechanical feature identified in the student's text conforms to them.

Ipak, s druge strane, ne nedostaje ni kritičkih pogleda na korištenje ChatGPT-a u nastavi stranih jezika. Tako Muñoz-Basols i Fuertes Gutiérrez (2025: 310), iako vide određeni potencijal, osobito za izmještanje učenja iz tradicionalnog okruženja i veću izloženost stranom jeziku kroz kontinuiranu praksu i interakciju, također upozoravaju da je važno imati na umu da je, premda umjetna inteligencija koristi ljudski jezik za izražavanje, generator sadržaja i dalje stroj, zbog čega je ključno moći kritički razmišljati te kritički procjenjivati prikladnost i prihvatljivost generiranih konstrukcija (2025: 306). Negativne strane ističu i već navedeni autori poput Monteaguda (2024: 39–41), koji izdvajaju manjkavosti poput netemeljitosti, nepotpunih odgovora i halucinacija⁵; Kohnke i dr. (2023: 9) kritiziraju određena objašnjenja kao repetitivna i netočna; Pérez Núñez (2023: 360) upozorava na to da u odgovorima ChatGPT-a može biti netočnih informacija i pogrešaka te da alat, primjerice, nije bio u stanju generirati učinkovitu vježbu za razlikovanje prošlih vremena u španjolskom, dok Otto Cantón (2024: 125) također kritizira određene nepreciznosti, pogreške i nemogućnost praćenja uputa. Nadalje, Merino Rivera (2024), nakon prethodnog istraživanja stavova i upoznatosti profesora sa Sveučilišta u La Rioji u Španjolskoj s mogućnostima ChatGPT-a, analizira potencijal njegove primjene predstavljen tim istim profesorima na radionici o umjetnoj inteligenciji. Premda autor nalazi da je ChatGPT koristan za vježbanje konverzacije (2024: 245–247), ipak upozorava da kod ispravljanja pogrešaka u tekstovima govornika kineskoga koji pišu na španjolskom postoje određeni propusti (2024: 247–249), posebice na leksičkoj i pragmatičkoj razini. Merino Rivera (2024: 249) također navodi da je potencijalno velik problem i činjenica da su objašnjenja koja alat nudi često parcijalna i nepotpuna, što može zbuniti učenike, te zaključuje (2024: 252) da se ChatGPT, premda može biti koristan u nastavi stranih jezika, ne bi trebao koristiti bez nadzora nastavnika. Huang i Cassany (2025) također istražuju korištenje ChatGPT-a kod deset kineskih studenata sa srednjom do naprednom razinom poznavanja španjolskog (od B1 do C1 po ZEROJ-u). U rezultatima (2025: 10) komentiraju da su studenti koristili ovaj alat za razrješavanje neposrednih nedoumica i problema, bez dubljeg razmatranja samih jezičnih struktura. Zaključuju (2025: 24) da značajno veći broj jednostavnih upita u usporedbi s dužim „ciklusima interakcije“ to nedvojbeno pokazuje, te da

⁵ Termin „halucinacija“ za naoko uvjerljive odgovore modela umjetne inteligencije koji ne odgovaraju činjeničnom stanju koristi se od same njihove pojave, kako u engleskom i španjolskom jeziku, tako i u hrvatskom. Taj se fenomen detaljno proučava i po tvrdnjama znanstvenika iz tvrtke Open AI njegovi se uzroci mogu pronaći u samom načinu „treniranja“ modelâ i njihovoj kasnijoj evaluaciji (Tauman i dr. 2025).

je jedan od problema ChatGPT-a, osim povremenih halucinacija, i činjenica da se pomoću njega ne može pristupiti sustavnom i temeljitom ovladavanju jezikom. Nadalje, Xiao i Zhi (2023) istražuju na koji način kineski studenti koriste ChatGPT kao pomoć u učenju engleskog jezika. Odabrana grupa studenata navodi da je ključan način na koji ga se koristi (2023: 6): ako ga se koristi kao zamjenu prilikom pisanja teksta, studenti ne samo da ne napreduju, nego i nazaduju, dok, nasuprot tomu, smatraju da je koristan ako ga se koristi kao dodatnu pomoć u samostalnom obavljanju zadataka. Xiao i Zhi (2023: 8) navode da su za stjecanje zdravog kritičkog stava prema alatima umjetne inteligencije koje su studenti pokazali bili ključni njihovi prethodni razgovori s nastavnicima o njihovoj strukturi, prednostima i manama. Na kraju, Román Mendoza (2023) istražuje potencijalnu uporabu ChatGPT-a za rješavanje studentskih poteškoća pri učenju španjolskog na razinama A1-A2 i B1-B2. Na nižoj razini kao najveći problem navodi činjenicu da su odgovori alata iznad razine A1-A2 i da ne odgovara uvijek u potpunosti precizno na pitanja, čak ni nakon parafraze (Román Mendoza 2023: 8), dok na B1-B2 razini ističe velike probleme s prikladnošću i točnošću odgovora (smatra ih prihvatljivima u samo 39,9% slučajeva), kalkovima s engleskog i halucinacijama, pri čemu navodi da program nudi odgovore čak i u slučajevima kad je upit u potpunosti nerazumljiv (2023: 12, 14).

U domaćoj akademskoj produkciji istraživanja o upotrebi alata umjetne inteligencije za učenje stranih jezika znatno je manje. Ipak, navodimo članak Horvatić (2024) u kojem se istražuju stavovi studenata, učenika 8. razreda i nastavnika koje su izrazili nakon nastavnog sata kreiranog i održanog pomoću alata School AI. Stavovi učenika, studenata i nastavnika pokazali su se pozitivnima, uz zabrinutost za primjerenu uporabu. Paun (2024) istražuje potencijalnu primjenu ChatGPT-a u izradi zadataka za provjeru razumijevanja teksta iz njemačkog jezika. Premda autor navodi (2024: 208, 210) da se model može potencijalno primjenjivati u nastavi, isto tako ističe da ni nakon višestrukih uputa nije uspio generirati ispravno pitanje za jedan zadatak slušanja, zbog čega se taj zadatak moralo izostaviti iz analize (2024: 208–209). Također, slično kao što je primijećeno kod Román Mendoze (2023), ChatGPT nije bio u stanju prilagoditi pitanja jezičnoj razini, pri čemu je nudio i besmislene rečenice (Paun 2024: 209). Naposljetku, Orlić (2025) u diplomskom radu istražuje koliko su ChatGPT i aplikacije za učenje stranih jezika korisni pri savladavanju složenijih gramatičkih struktura turskog jezika. Navodi (2025: 73) da je ChatGPT bolji u tom zadatku od Duolinga te, premda i njega treba koristiti s oprezom jer mu se katkad potkradu greške i pretjerane generalizacije, smatra da pokazuje obećavajuće rezultate u objašnjavanju „složenih gramatičkih aspekata na jasan i strukturiran način“ (2025: 72). Ipak, važno je istaknuti da se autorica za konzultacije o turskoj gramatici s ChatGPT-em služila engleskim, a ne hrvatskim jezikom, s ciljem dobivanja kvalitetnijih obrazloženja tijekom procesa učenja (2025: 30), što predstavlja znatno ograničenje za govornike hrvatskog jezika.

Za kraj, budući da proučava mogućnosti primjene alata umjetne inteligencije u prevodenju, što je također jedna od vještina koju studenti stranih jezika trebaju steći, navodimo i temeljito istraživanje Stanić (2026) o korištenju ChatGPT-a i Geminija kao alata za prevodenje figurativnog značenja provedeno na primjeru stotinu metafora iz djela *Sto godina samoće* Gabriela Garcíje Márqueza. Autorica zaključuje da, u slučajevima u kojima doslovni prijevodi ne predstavljaju prihvatljiva rješenja, alati umjetne inteligencije uspijevaju zadržati točnost i metaforičnost izvornika u tek nešto više od 11% (ChatGPT) i 17% slučajeva (Gemini), što stoji u velikom kontrastu sa zavidnom razinom (približno 90% i 100%) koju pokazuje dvoje književnih prevoditelja (Nikola Miličević i Nina Lanović).

3. Cilj istraživanja i hipoteze

Imajući u vidu navedeni pregled literature, cilj ovoga rada je nastaviti s proučavanjem primjene ChatGPT-a u podučavanju stranih jezika, na konkretnom primjeru učenja gramatike španjolskog kao stranog jezika iz perspektive govornika hrvatskog. ChatGPT je odabran kao prototipni primjer budući da se radi o prvom, najpoznatijem i najkorištenijem velikom jezičnom modelu.⁶

Za razliku od velikog broja prethodno citiranih istraživanja u kojima su se teoretski razmatrala područja njegove implementacije ili se na ograničenom broju primjera analiziralo određene primjene, u ovom radu usredotočit ćemo se na konkretan gramatički kontekst i dubinski analizirati potencijalnu primjenu ovoga modela za njegovo učenje. Kontrastivna uporaba načinâ u španjolskom jeziku odabrana je iz više razloga. Prvi je svakako činjenica da savladavanje razlika između upotrebe indikativa i konjunktiva u španjolskom jeziku predstavlja jedan od većih izazova za govornike hrvatskog (i drugih slavenskih jezika) budući da u njima glagolski način konjunktiv ne postoji kao gramatička kategorija. Jasno je da je elementima stranog jezika koji su nepoznati u materinjem konceptualno najzahtjevnije ovladati. Ako tome pridodamo činjenicu da je opreka indikativ/konjunktiv u španjolskom jeziku iznimno složena i ne može se svesti na određen broj jednostavnih pravila ili sintaktičkih ograničenja (poput, primjerice, upotrebe s određenim veznicima ili u određenoj vrsti rečenica), očigledno je da je riječ o jednom od najvažnijih poglavlja u učenju španjolskog jezika. To dokazuje i činjenica da se ovom pitanju u *Gramatici španjolskog jezika* posvećuje gotovo dvjesto stranica (Kapović 2022: 649–846).

Navedene karakteristike pretpostavljaju s jedne strane idealan izazov za ChatGPT, dok bi s druge, u slučaju da se pokaže da bi ovaj veliki jezični model mo-

⁶ U kolovožu 2025. na stranicama <https://www.semrush.com/trending-websites/global/all> i <https://www.similarweb.com/top-websites/> koje se bave usporedbom posjećenosti web stranica, ChatGPT je rangiran kao peta najposjećenija stranica na svijetu s godišnjim rastom od preko 450%.

gao biti od koristi za ovladavanje konjunktivom u španjolskom, korist za studente španjolskog bila nemjerljiva jer bi u svakom trenutku mogli doći do povratne informacije o bilo kojem pitanju. Ovo je u slučaju upotrebe konjunktiva posebno važno, jer, premda uz navedenu *Gramatiku* postoje još nebrojeni izvori na španjolskom i na engleskom jeziku, kako u tiskanim izdanjima ili na internetu, uporaba načina je u španjolskom katkad osjetljiva i na najmanje promjene konteksta te u brojnim slučajevima studenti ne mogu biti sigurni koji je oblik ispravan ako ne uspiju pronaći rečenicu identičnu onoj koja ih zanima. U tom bi smislu ChatGPT svakako bio vrlo vrijedan alat za savladavanje konjunktiva, ukoliko bi se u ovom istraživanju pokazalo da je za to sposoban.

Inicijalne hipoteze s kojima smo pristupili ovom istraživanju proizlaze iz rezultata znanstvenih radova predstavljenih u pregledu literature, kao i iz osobnog višegodišnjeg korištenja i testiranja ovog modela u različitim situacijama i na različitim jezicima. U tom smislu prva hipoteza slijedi izravno iz opservacija o gramatičkoj točnosti ChatGPT-a koja proizlazi iz ogromnog korpusa na kojem je „treniran“ (Bonner i dr. 2023: 31–32) i unutar kojega bi stoga trebao moći razlikovati uobičajene, gramatički točne varijante od neuobičajenih ili nepostojećih, odnosno, od anomalnih rješenja koja bi, dakle, prosuđivao kao netočna. Ova je pretpostavka također u skladu s iskustvima autorâ ovoga rada, u čijoj je interakciji s ChatGPT-om na hrvatskom, španjolskom i engleskom broj gramatički neprihvatljivih konstrukcija koje je alat generirao praktički zanemariv. Prema tome, prva hipoteza je sljedeća:

H1: ChatGPT će tijekom interakcije s autorima, u objašnjenjima i primjerima generirati gramatički prihvatljive konstrukcije.

Druga hipoteza dobrim je dijelom izvedenica prve, ali nije joj potpuno identična:

H2: ChatGPT će tijekom interakcije s autorima, u objašnjenjima i primjerima prepoznavati kao točne sve gramatički prihvatljive konstrukcije.

Naime, pod uvjetom da je hipoteza sažeta u citatu Bonnera i dr. (2023: 31–32) ispravna, iz nje svakako slijedi i da bi ovaj model, s obzirom na svoju arhitekturu, morao kao točne prihvaćati sve gramatički ispravne izraze u određenom jeziku.

Treća hipoteza vezana je za sposobnost ChatGPT-a da ponudi objašnjenja o točnosti ili netočnosti pojedinih uporaba na temelju zadanih primjera. Ovdje bi se ovaj model mogao donekle usporediti s izvornim govornicima koji, premda će moći ispravno donijeti sud o gramatičkoj točnosti određene konstrukcije, neće to nužno znati i objasniti, ako za to nisu obrazovani. Ovome u prilog govore i rezultati dosadašnjih istraživanja koja su često bila kritična u vezi potpunosti, iscrpnosti, preciznosti, a katkad i same točnosti objašnjenja koja je nudio ChatGPT (Monteagudo 2024, Kohnke i dr. 2023, Pérez Núñez 2023, Otto Cantón 2024, Merino Rivera 2024, Huang i Cassany 2023, Xiao i Zhi 2023, Román Mendoza 2023, Paun 2024). Ipak, s

obzirom na proučenu literaturu i prethodna iskustva autora, treća hipoteza formulirana je na sljedeći način:

H3: ChatGPT će moći analizirati i objasniti jednostavnije uporabe, dok će u kompleksnijim situacijama biti manje precizan i neće biti u stanju ponuditi adekvatna objašnjenja.

4. Metodologija

S obzirom na to da je osnovni cilj ovog istraživanja dubinski analizirati do koje mjere se ChatGPT može koristiti kao sredstvo za podučavanje razlika između indikativa i konjunktiva u španjolskom jeziku, alatu je ponuđen širok dijapazon različitih jezičnih konteksta u kojima se u španjolskom javlja konjunktiv kako bi se što preciznije utvrdilo koje su prednosti i mane njegovih objašnjenja. U tom je smislu odlučeno da se krene od jednostavnih rečenica za koje konjunktiv kao način nije karakterističan, premda se u ograničenom broju slučajeva i u njima javlja (Kapović 2022: 652), nakon čega će se prijeći na sustavno konzultiranje modela o uporabi konjunktiva u različitim zavisnosloženim rečenicama, počevši s imenskim, zatim relativnim te na kraju adverbijalnim.

Da bi se tom zadatku pristupilo što sistematičnije, slijedili smo strukturu *Gramatike španjolskog jezika* (Kapović 2022) i razmatrali različite upotrebe konjunktiva, jednu po jednu. Sami primjeri u vezi s kojima smo se konzultirali s modelom također su u najvećoj mjeri preuzeti iz *Gramatike*, a samo iznimno uvedene su dodatne rečenice. Naravno, s obzirom na činjenicu da se u *Gramatici* kontrastivna uporaba konjunktiva i indikativa obrađuje na gotovo dvjesto stranica s velikim brojem primjera, za konzultacije s ChatGPT-em odabrani su reprezentativni primjeri različitih rečeničnih struktura, pri čemu se vodilo računa o optimalnoj veličini korpusa.

S obzirom na svrhu istraživanja, odlučeno je da se prilikom konzultacija s ChatGPT-em zauzme perspektiva studenta koji se suočava s učenjem konjunktiva u španjolskom. Pitanja su uvijek postavljana na hrvatskom i formulirana na način na koji bi se moglo očekivati da ih postavi student: od izravnih pitanja kojima se traži objašnjenje o određenoj uporabi konjunktiva/indikativa, preko pitanja o značenju određenih struktura, sve do najčešćih usporedbi između dviju rečenica koje se razlikuju upravo po upotrijebljenom glagolskom načinu, pri čemu je u određenim slučajevima bila točna samo jedna, a u drugima obje varijante, s različitim značenjima. Fokus je bio isključivo na uporabi načinâ, tako da su se sva eventualna dodatna pitanja koja bi se ticala upotrebe glagolskih vremena, prijevodnih rješenja ili upita oko vokabulara ostavljala po strani.

Praktični dio istraživanja, odnosno konzultacije s jezičnim modelom, obavljene su u dva navrata: prvi dio krajem ožujka i početkom travnja, a drugi dio u drugoj

polovici lipnja 2025. U oba navrata konzultacije su se vršile isključivo s najnaprednijom verzijom dostupnom u tom trenutku, ChatGPT4.o.⁷ Budući da je pristup toj verziji bez plaćanja bio ograničen, u trenutku kad bi nas model upozorio da smo iskoristili sve besplatne konzultacije za određeni vremenski period, pričekali bismo do ponovne mogućnosti pristupa ili bismo se logirali s drugog računa. Premda je ova druga metoda uzrokovala da svi razgovori ne budu vođeni kao jedan, što znači da ChatGPT nije u svakom trenutku imao sav kontekst svih vođenih razgovora na raspolaganju, odlučili smo se za ovaj pristup u želji da dosljedno imitiramo način na koji bi studenti potencijalno mogli koristiti ovaj alat. Pretpostavka je bila da bi studenti na ovakav način mogli pokušati zaobići plaćanje *premium* pristupa modelu, pa smo ga željeli i testirati u realnim uvjetima. Bez obzira na to, nisu primijećene veće razlike u načinu i kvaliteti odgovora. Isto vrijedi i za dva različita perioda konzultacija: nije primijećena značajna promjena u kvaliteti odgovorâ, iako je verzija u lipnju bila nešto proaktivnija i nakon odgovorâ na konkretno postavljeno pitanje u većoj mjeri nudila pružanje dodatnih primjera, izradu tablica, pdf dokumenata, prezentacija, sistematizacija i sl.

Konzultacije s modelom bile su slobodnog tipa: ukoliko bi prvi odgovor bio nejasan ili nepotpun, postavljena su dodatna potpitanja u želji da se dobije što potpuniji odgovor. Cijelo je vrijeme zadržana studentska perspektiva i ni u jednom se slučaju modelu nisu nudila točna rješenja niti ga se na njih navodilo.

Ukupno je ChatGPT-u postavljeno 99 različitih pitanja s 46 potpitanja, čime je načinjen korpus od 145 upita. Sve su interakcije prenesene u *Wordov* dokument koji obuhvaća 97 stranica (u standardnom fontu Times New Roman, veličine 12). Zadržane su sve oznake, isticanja, podebljanja, kurzivi, odlomci, tablice i ostale dopune koje je ChatGPT generirao. Na taj će ih se način i citirati u tekstu.

Nakon svega, provedena je kvalitativna i kvantitativna analiza, a svi su odgovori klasificirani u nekoliko rubrika s obzirom na točnost i potpunost objašnjenja. Kvaliteta prijevoda koje je program nudio nije se sustavno ispitivala, ali su vođene popratne bilješke te će se u analizi rezultata i tom aspektu posvetiti određena pažnja. Naposljetku, svi su odgovori modela kvantificirani da se dobije uvid u njegovu generalnu sposobnost odgovora na pitanja u vezi s uporabom konjunktiva, a velik dio rasprave bit će posvećen i kvalitativnoj analizi konkretnih odgovora.

5. Ocjenjivanje kvalitete odgovora, rezultati i analiza

U ovom dijelu rada predstaviti će se rezultati istraživanja, zajedno s analizom i interpretacijom. Prije konkretnih kvantitativnih podataka, kratko ćemo se osvr-

⁷ Ova inačica je bila ChatGPT-ev glavni model od 13. svibnja 2024. do dolaska verzije GPT-5, 7. kolovoza 2025.

nuti na jezičnu proizvodnju ChatGPT-a, njegovu upotrebu stručne terminologije te kvalitetu prijevoda zabilježenih tijekom istraživanja. Nakon toga, detaljno ćemo objasniti na koji smo način klasificirali odgovore te, konačno, predstaviti rezultate i podrobno ih analizirati.

5.1. Jezik, terminologija i prijevodi ChatGPT-a

Premda to nije bio jedan od početnih ciljeva, prije same analize konkretnih rezultata važno je istaknuti i određene jezične i terminološke aspekte hrvatskog jezika generiranog putem ChatGPT-a. Iako je jezik koji ovaj model generira razumljiv i velikim dijelom gramatički točan, ipak se ne može ustvrditi da je riječ o primjeru uzornog korištenja hrvatskog jezika. Pritom se ne misli na stil (koji je prije kolokvijalno-familijaran nego formalan, ali i dalje spada u uobičajen hrvatski jezik), nego uglavnom na metajezik, odnosno jezik kojim se govori o jeziku.

Tijekom istraživanja pokazalo se da se ChatGPT pogrešno koristi lingvističkom terminologijom, počevši od osnovnih koncepata kojima se bavimo u radu. Ovaj model, naime, ne koristi se dobro uvriježenim hrvatskim terminom „konjunktiv“ za način o kojemu je u prvom redu riječ. Premda je u našim upitima dosljedno korišten isključivo taj termin, ChatGPT ga je upotrijebio u manje od 40% slučajeva (193 puta), dok je 175 puta pribjegao španjolskom izvorniku *subjuntivo* te, što je još neobjašnjivije, nepostojećoj varijanti **subjunktiv* (čak 117 puta). Iako je s indikativom nešto bolje stajao, ipak je i tu u 72 slučaja pribjegao španjolskoj varijanti, a 16 puta upotrijebio hibridni oblik **indicativ*. Navedeno upućuje na to da ChatGPT u svoje odgovore ne uključuje informacije koje se nalaze u postavljenim pitanjima, premda se, općenito govoreći, od ovakvih modela očekuje brzo „učenje“ i ispravljanje vlastitih pogrešaka.

Osim toga, ove greške su zanimljive ne toliko iz razloga što bi zbog njih sama objašnjenja bila nerazumljiva ili ih se ne bi moglo pratiti,⁸ nego zato što daju uvid u sam proces „obučavanja“ ili „trenaža“ velikih jezičnih modela. Naime, taj je proces inače poprilično opskuran i sakriven od očiju javnosti⁹ pa, premda se zna da su modeli trenirani na iznimno velikoj količini tekstova prikupljenih s interneta (Teubner i dr. 2023: 96), ne zna se točno koji su to tekstovi ni koliko je tekstova na pojedinim jezicima poput hrvatskog.¹⁰ Poznato je, međutim, da je velika većina materijala bila

⁸ Premda bi svakako mogli zbuniti studente koji još nisu dovoljno suvereni u lingvističkoj terminologiji, ipak se može pretpostaviti da netko tko je na razini savladavanja konjunktiva poznaje španjolske nazive glagolskih vremena i da iz njih može izvesti i ove hibridne oblike.

⁹ V. više u npr. <https://theconversation.com/what-is-a-black-box-a-computer-scientist-explains-what-it-means-when-the-inner-workings-of-ais-are-hidden-203888>, [konzultirano 29. 9. 2025.]

¹⁰ Na službenoj stranici OpenAI-a navedeno je 59 jezika na kojima ChatGPT trenutno može komunicirati, <https://help.openai.com/en/articles/8357869-how-to-change-your-language-setting-in-chatgpt>, [konzultirano 29. 9. 2025.]

na engleskom jeziku.¹¹ U tom smislu, čini se da na internetu na hrvatskom ne postoji dovoljna količina lingvističkih tekstova u kojima bi se govorilo o konjunktivu da bi ChatGPT uspješno usvojio tu riječ kao ekvivalent za španjolski *subjuntivo* ili engleski *subjunctive*.¹²

U slične greške ubrojili bismo i termine poput **kondicional perfekt* za *kondicional drugi* ili *kondicional prošli*; **subjunktiv perfekt* umjesto *konjunktiv perfekta*; **imperfekat* umjesto *imperfekt*, **uvjetne rečenice* umjesto *kondicionalnih* ili *pogodbenih rečenica*,¹³ *zapovjedni prezent* umjesto *negativnog imperativa*. Posljednji primjer je najproblematičniji jer *zapovjedni prezent* u hrvatskom ima posve drukčije značenje od *negativnog imperativa* i svakako navodi na pogrešan trag. Slični problemi nastaju i u situacijama u kojima model neprecizno, gotovo kolokvijalno, koristi termine poput *hipotetske*, *potencijalne*, *realne* ili *irealne* u domeni kondicionalnih i koncesivnih rečenica, u kojoj je terminologija vrlo jasno ustanovljena i iznimno važna za razlikovanje uporaba i pri čemu bi pogrešno korištenje terminologijom svakako moglo zbuniti studente (koji i inače pokazuju terminološke poteškoće s ovim kompleksnim složenim rečenicama).

Općenito govoreći, također valja spomenuti i činjenicu da ChatGPT ne razlikuje dokraja hrvatski i srpski jezik pa često, bez vidljivog povoda, odgovara na srpskom ili na nekoj miješanoj varijanti, premda su pitanja postavljena isključivo na hrvatskom. Primjer ovoga ilustriramo na Slikama 1 i 2.

Možeš li mi dati primjer gdje je dio složene rečenice i reći o kojoj vrsti rečenice se radi

ChatGPT je rekao:

Naravno! Evo **primjera gdje "Así le castigara su madre" funkcioniše kao deo** složene rečenice:

*Slika 1:*¹⁴ Primjeri miješanja hrvatskog i srpskog jezika

¹¹ Točan podatak o postocima nikad nije objavljen, što je dio netransparentnosti koja obavlja svijet velikih jezičnih modela.

¹² Činjenica da se varijanta **subjunktiv* koju često koristi ChatGPT javlja ponekad na stranicama na hrvatskom, premda manjinski i primarno kao posljedica nekritičkog prenošenja govornika koji su ovaj način upoznali u stranim jezicima s ovim korijenom, svakako pridonosi ovoj zabuni.

¹³ U ovom se primjeru jasno vidi kalkiran, odnosno doslovan prijevod sa španjolskog *oraciones condicionales* ili s engleskog *conditional clauses*.

¹⁴ Na slikama se prikazuje originalna korespondencija s ChatGPT-em i zadržava se njegovo formatiranje teksta (masno otisnuta slova, kurzivi, organizacija prostora, strelice itd.), dok su žutom bojom označeni dijelovi koje ističemo radi detaljnijeg razmatranja.

4. Koja je razlika između Seguramente mañana hará mejor tiempo y Seguramente mañana haga mejor tiempo?

Razlika između rečenica "Seguramente mañana hará mejor tiempo" i "Seguramente mañana haga mejor tiempo" leži u nivou sigurnosti govornika i korišćenju indikativa ili subjuntiva:

1. "Seguramente mañana hará mejor tiempo."
 - o "Hará" je futuro de indicativo.
 - o Ova konstrukcija sugerise da govornik smatra vrlo verovatnim da će sutra vreme biti bolje.
 - o Prevod: "Sigurno će sutra biti bolje vreme."
 - o Koristi se kada govornik ima visok stepen sigurnosti ili se oslanja na neku informaciju.

Slika 2: Primjeri miješanja hrvatskog i srpskog jezika

Iako u navedenim primjerima razumijevanje objašnjenja nije dovedeno u pitanje, ovako obilježen stil može biti problematičan jer skreće pažnju s poruke, a nekim korisnicima takva uporaba subjektivno poprilično smeta. Što se same arhitekture modela tiče, očigledno je da on tijekom „treninga“, vjerojatno zbog ograničenih podataka, nije „naučio“ dobro razlikovati ova dva jezika, a s obzirom na to da je web stranicâ na srpskom jeziku veći broj nego na hrvatskom, katkad prijeđe na varijantu na kojoj ima više podataka.

Za kraj ovog dijela ostavili smo prijevode. Kako je uvodno istaknuto, prijevod nije u fokusu ovoga rada i nije se sustavno evaluirao, ali budući da je gramatičke strukture stranog jezika teško objašnjavati bez usporedbi s materinim, primjećuje se da su prijevodi koje nudi ChatGPT vrlo često neprecizni, nedovoljno jasni, a katkad i jednostavno u potpunosti promašeni, kao što vidimo na Slikama 3 i 4.

□ Značenje:

"Čak i da si dobio/la na lotu, ne bi znao/la uživati u životu."

◆ Govornik kaže da ni vrlo povoljan događaj u prošlosti (dobitak na lotu) ne bi promijenio tvoj odnos prema životu.

◆ Imamo kontrast između:

- neostvarene prošlosti (da ti je bio upao loto...)
- nečega što se smatra tvojom trajnom osobinom* (ne znaš uživati)

Slika 3: Primjer pogrešnih prijevodnih rješenja

U ovom primjeru nepouzdanost s kojom se suočavamo pri korištenju ovakvih alata posebno dolazi do izražaja. Naime, rečenica na španjolskom oko koje smo se u ovoj situaciji konzultirali bila je *Aunque te hubiera tocado la lotería, no sabrías disfrutar de la vida* i ChatGPT se u njoj poprilično dobro snašao točno objasnivši kombinaciju glagolskih vremena u protazi i apodozi te njihovo značenje. Čak i sam prijevod koji u početku nudi, „Čak i da si dobio/la na lotu, ne bi znao/la uživati u

životu“, korektan je i prenosi značenje rečenice. U tom je smislu nejasno kako svega par redaka niže, pokušavajući detaljnije objasniti i naglasiti kontrast ključan za ovu rečenicu, nudi parafrazu istog prijevoda s nepostojećom kolokacijom u hrvatskom jeziku: “*da ti je bio upao loto”.¹⁵

Na primjeru sa Slike 4 od programa smo tražili pojašnjenje uporabe načina u rečenici *En los hospitales, a poco que uno tenga/tiene algo, le quitan la sal*. Prvo što se primjećuje je, naravno, neshvatljiv prijevod riječi *hospital* ‘bolnica’ kao *‘hospital’, što je u modernom hrvatskom neprihvatljivo. Ako bi se iz konteksta i moglo shvatiti o čemu se radi, ovakve elementarne pogreške dovode do gubitka povjerenja u sposobnosti alata pa bi se prosječan korisnik mogao zapitati kakve se sve pogreške ChatGPT-u provlače u kompliciranijim situacijama.

- **Indicativo ("tiene"):** Korištenje indikativa u ovom kontekstu pretpostavlja da govorimo o nekoj stvarnoj, već postojanoj situaciji. Moglo bi se koristiti u kontekstu gdje se opisuje situacija koja je već ustaljena i sigurna, no to nije uobičajeno u **uvjetnim frazama** poput ove.

Potencijalna situacija za indikativ:

Ako bi osoba željela naglasiti da se nešto zaista, u svakom slučaju, događa u **hospitalima**, moguće bi bilo reći “**a poco que uno tiene algo**”, ali to bi više zvučalo kao izjava koja opisuje realnu situaciju u kojoj se to uvijek događa. Takav izraz bi bio manje fleksibilan i mogao bi zvučati neobično u usporedbi s uobičajenim korištenjem **subjuntiva**.

Slika 4: Primjeri pogrešnih prijevodnih rješenja

Drugi problematičan prijevod na ovoj slici vezan je za prethodno spomenute terminološke poteškoće i nepreciznosti:¹⁶ ovdje nailazimo na doslovan prijevod španjolskog *frase condicional*, pri čemu se zanemaruje de *frase* na španjolskom osim značenja ‘frazu’ ima i značenje ‘rečenica’, te se ne može u ovom kontekstu na hrvatski prevesti kao ‘frazu’, jednako kao što *condicional* u ovom kontekstu ne znači ‘uvjetan’ (iako ima i to značenje u drugim kontekstima), nego ‘kondicionalan’ ili ‘pogodben’.¹⁷

Ako smo terminološke greške mogli pripisati nedovoljnom korpusu lingvističkih termina na hrvatskom, greške poput ‘upadanja lota’ ili ‘hospitala’ puno je teže objasniti i one ulijevaju veću nesigurnost prilikom korištenja ChatGPT-a.

¹⁵ U ovom primjeru nije lako razumjeti pogrešku jer se ne radi o doslovnom prijevodu španjolskog izraza *tocar la lotería* ‘dobiti na lotu’, dosl. ‘dotaknuti/dopasti koga loto’.

¹⁶ Što se terminologije tiče, ovdje je jasno ilustrirano i kako ChatGPT koristi nazive za načine: vidi-mo i španjolsku varijantu *indicativo*, hrvatski *indikativ* te na kraju opet španjolski *subjuntivo*.

¹⁷ Što se merituma tiče, najproblematičnija je u ovom slučaju činjenica da se u varijanti s indikativom rečenica interpretira više kao vremenska, a ne pogodben. Sadržajni problemi će se detaljnije analizirati u sljedećem odjeljku.

5.2. Klasifikacija odgovora

Kao što je objašnjeno u odjeljku o metodologiji, ChatGPT-u je postavljeno 99 pitanja vezanih uz uporabu indikativa i konjunktiva u španjolskom u jednostavnim i složenim rečenicama, uz dodatnih 46 potpitanja. Tako dobiven korpus od 145 upita i odgovora analiziran je s obzirom na njihovu točnost i kvalitetu objašnjenja. Budući da su pitanja razmjerno kompleksna i da su odgovori relativno opsežni, sama njihova evaluacija također je podijeljena u veći broj rubrika. Tako razlikujemo odgovore koji su: a) točni i potpuni; b) točni, ali nepotpuni; c) djelomično točni; d) pogrešni, dok unutar potonjih sagledavamo i kategorije poput neprihvatanja gramatički točnih konstrukcija, s jedne strane, te prihvatanja, odnosno generiranja netočnih, s druge strane. Konačno, razmatramo i samu kvalitetu objašnjenja koja mogu biti zadovoljavajuća, osrednja ili djelomično prihvatljiva te neprihvatljiva. S obzirom na relativnu kompleksnost podjele i djelomično preklapanje nekih kategorija, u nastavku ćemo prije svega dati primjere za svaku od njih kako bi se jasno vidjeli kriteriji vrednovanja odgovora.

a) točni i potpuni odgovori

Prva rubrika, točnih i potpunih odgovora, na prvi je pogled samorazumljiva i jasna. U njoj su klasificirani odgovori koji daju točnu i potpunu informaciju pa potencijalni korisnik iz njih saznaje sve što mu je potrebno.

Kaže li se *A lo mejor se le ha olvidado* ili *A lo mejor se le haya olvidado*?

ChatGPT je rekao:

✓ **Ispravno:** "*A lo mejor se le ha olvidado.*"

✗ **Neispravno:** "*A lo mejor se le haya olvidado.*"

Zašto?

- Izraz "*A lo mejor*" znači "**možda**" i uvek se koristi sa **indikativom**, jer uvodi izjavu o mogućnosti koja se smatra realnom ili verovatnom.
- "*Se le ha olvidado*" koristi **pretérito perfecto de indicativo**, što je ispravno.
- "*Se le haya olvidado*" koristi **subjuntivo**, ali subjunktiv ne može ići posle "*A lo mejor*", jer se ovaj izraz ne koristi za izražavanje sumnje ili nesigurnosti na način koji zahteva subjunktiv.

Pravilo:

★ "*A lo mejor*" → Uvek sa **indikativom**.

Slični izrazi i njihova upotreba:

- "*Quizás*" / "*Tal vez*" → mogu se koristiti sa **indikativom** ili **subjunktivom**, zavisno od stepena sigurnosti.
 - *Quizás ha olvidado la cita.* (Govorimo o mogućnosti kao realnoj.)
 - *Quizás haya olvidado la cita.* (Govorimo o mogućnosti kao manje sigurnoj ili hipotetičnijoj.)

Zaključak:

✓ "*A lo mejor se le ha olvidado.*" = Možda je zaboravio. (ispravno)

✗ "*A lo mejor se le haya olvidado.*" = Greška, jer "*A lo mejor*" zahteva **indikativ**.

Na Slici 5 vidimo upravo jedan od takvih primjera: jasno je naznačeno koja je od dviju varijanti iz pitanja točna, a koja nije i zašto je tako. Također, čak se i dodatno uspoređuje izraz *a lo mejor* sa sličnim priložima poput *quizás* ili *tal vez* koji se, iako imaju isto ili vrlo slično značenje, drugačije kombiniraju s glagolskim načinima, što je u svakom slučaju dobrodošao komentar i važna napomena. ChatGPT, dakle, u ovom primjeru ne samo da daje točan i potpun odgovor, nego odlazi i korak dalje upozoravajući na druge značenjem slične, ali uporabno različite primjere.

b) točni, ali nepotpuni odgovori

Na Slici 6 vidimo primjer točnog, ali nepotpunog odgovora. Naime, ovdje postavljeno pitanje posebno je realistično iz perspektive govornika hrvatskog jer se u primjeru upotrebljava konjunktiv perfekta za radnju koja se odvija u budućnosti, što iz naše perspektive nikako nije intuitivno. ChatGPT ispravno prihvaća rečenicu kao gramatički točnu, također ispravno inzistirajući na tome da je za buduću radnju u vremenskim rečenicama nužno koristiti konjunktiv, odnosno da bi indikativ bio neprihvatljiv, no ne nudi točno i potpuno objašnjenje o tome zašto je ovdje upotrijebljen baš konjunktiv perfekta, a ne, primjerice, konjunktiv prezenta koji bi bio jednako ispravan, ali s nešto drugačijim značenjem. Osim toga, objašnjenja koja smo označili zapravo ne nude konkretne i validne povratne informacije: reći da se koristi konjunktiv perfekta 'jer rečenica izražava buduću radnju koja još nije završena' nema puno smisla, jer nijedna buduća radnja još nije završena, pa nije jasno s čim se to točno kontrastira ova upotreba.

Može li se reći 'Avisame cuando hayas terminado'? Što bi to značilo?

ChatGPT je rekao:

Da, "Avisame cuando hayas terminado." je potpuno točno! ✓

◆ Koristimo **subjunktiv perfekt** (*hayas terminado*) jer **rečenica izražava buduću radnju koja još nije završena.**

◆ **Značenje:**

☞ "Obavijesti me kad završiš."

Radnja završavanja (terminar) se mora dogoditi **prije** obavještanja, pa zato koristimo **subjunktiv perfekt.**

★ **Usporedba s indikativom:**

- "Avisame cuando terminas." ✗ (nije prirodno na španjolskom jer zvuči kao ponavljajuća rutina – npr. svaki dan)
- "Avisame cuando hayas terminado." ✓ (prirodno i točno za buduću završenu radnju)

Slika 6: Uporaba konjunktiva u vremenskim rečenicama

I u drugom dijelu objašnjenja nedostaje konkretna i valjana argumentacija: u svakoj varijanti je jasno da se u gornjoj rečenici čin 'završavanja' mora dogoditi prije čina 'obavještanja', ali to nam i dalje ne objašnjava zašto je upotrijebljen baš konjunktiv perfekta. Najbliže korektnom objašnjenju ChatGPT dolazi u zadnjoj reče-

nici, u kojoj govori da je naša rečenica prirodna i točna „za buduću završenu radnju“ (bolje bi bilo ‘svršenu’), ali ni u ovom slučaju nije dovoljno eksplicitan i ne nudi objašnjenje koje bi pomoglo studentima u razumijevanju ove specifične upotrebe konjunktiva perfekta (za jasnije objašnjenje iz perspektive govornikâ hrvatskog jezika v. Kapović 2022: 755–756).¹⁸

c) djelomično točni odgovori

Na Slici 7 vidimo tipičan primjer djelomično točnog odgovora. ChatGPT, naime, ispravno prepoznaje da su obje ponuđene varijante ispravne i da imaju isto značenje, ali ulazi u mistifikaciju i zapliće se u objašnjenja navodnih razlika u nijansi između ovih rečenica koje u stvarnosti ne postoje. Dakle, iako objašnjenje započinje razlikom u nijansi, nakon toga objašnjava da je upotreba *habría gustado* povezana „s nekom pretpostavkom koja se nije ostvarila“, dok se *hubiera gustado* „odnosi na nešto što se nije dogodilo u prošlosti“, iz čega nije jasno o kojim razlikama je riječ. Osim toga, navodni tipični konteksti u kojima se javljaju ove dvije konstrukcije također nisu točno opisani jer, suprotno onome što ChatGPT tvrdi, obje su predmetne konstrukcije jednako moguće u oba konteksta koja spominje (dakle i za hipotetičke situacije u prošlosti iza kojih slijedi dopunska rečenica s veznikom *pero* i u kondicionalnim rečenicama jednako se mogu koristiti i kondicional prošli i konjunktiv pluskvamperfekta, bez iznimke). Prema tome, ni ono što se navodi pod „ključnim razlikama“ također ne stoji.

Nesumnjivo najnetočniji i najštetniji dio odgovora nalazimo u zaključnoj rečenici u kojoj se javlja veći broj poteškoća. Kao prvo, i dalje se inzistira na navodnoj maloj razlici, koju se prethodno nije dobro ilustriralo. Kao drugo, ističe se da se u govornom jeziku koristi pluskvamperfekt dok bi gramatički precizniji bio kondicional, pri čemu nije jasno čemu se točno suprotstavlja govorni jezik; pretpostavljamo pisanoj/slужbenoj/standardnoj varijanti u kojoj se zatim, opet pretpostavljamo buduću da nije jasno izrečeno, to ne događa i nisu izmjenjive ove dvije strukture, što ne odgovara činjeničnom stanju. Osim toga, netočno je i da bi kondicional bio gramatički precizniji u bilo kojoj varijanti.

¹⁸ Ovo je tipičan primjer odgovora nakon kojeg smo alatu postavljali dodatna potpitanja. U ovom slučaju eksplicitno smo pitali koja bi bila razlika između gornje rečenice i one s konjunktivom prezenta *Avísame cuando termines*, gdje je ChatGPT ponudio samo djelomično točan odgovor i nije jasno prikazao suptilnu razliku između ovih vremena koju je u hrvatskom teško izraziti prijevodom.

Što znači *Me habría gustado esta película*? Koja je razlika od *Me hubiera gustado esta película*?

ChatGPT je rekao:

Obe rečenice znače "Svideo bi mi se ovaj film", ali postoji razlika u upotrebi i nijansi značenja:

1. "Me habría gustado esta película."

- Koristi **condicional compuesto (perfecto)**: *habría gustado*.
- Ovo izražava **hipotetičku situaciju u prošlosti**, **obično povezanu s nekom pretpostavkom koja se nije ostvarila**.
- Često se koristi u rečenicama sa "pero" (ali).

✓ **Primer:**

☞ *Me habría gustado esta película, pero no la vi.*

("Svideo bi mi se ovaj film, ali ga nisam pogledao.")

2. "Me hubiera gustado esta película."

- Koristi **pluscuamperfecto de subjuntivo**: *hubiera gustado*.
- Ovo je tipično za **pogodbene rečenice** (kondicional tipa 3) kada se odnosi na nešto što se nije dogodilo u prošlosti.
- Takođe se može koristiti nezavisno, **ali se obično odnosi na nešto što se nije desilo**.

✓ **Primer:**

☞ *Si la hubiera visto, me hubiera gustado.*

("Da sam ga pogledao, svideo bi mi se.")

Ključna razlika:

- "Me habría gustado esta película." → Opšta hipotetička izjava o prošlosti (može stajati sama ili uz *pero*).
- "Me hubiera gustado esta película." → Češće zavisi od neke nerealizovane uslovne situacije (*si...*).

★ U govornom jeziku, **razlika je mala** i često se koristi "Me hubiera gustado" čak i kad bi gramatički preciznije bilo "Me habría gustado".

Slika 7: Kontrast *habría/hubiera* + particip prošli

Ovdje se vidi još jedna karakteristika ChatGPT-a koja, pogotovo kad ga se više koristi, može postati zamorna i problematična. Naime, objašnjenja su često nepotrebno opširna i ista misao se ponavlja u više navrata. Premda to može biti didaktički korisno, u situacijama u kojima objašnjenje pođe u pogrešnom smjeru, čitava situacija se dodatno pogoršava. U ovom konkretnom primjeru najtočniji bi i najjasniji odgovor bio: obje rečenice su točne i među njima nema razlike u značenju. U svim situacijama su izmjenjive i mogu se bez iznimke koristiti obje. Za one koji žele znati više, primjer objašnjenja se nalazi u RAE (2009: 1809–1811) ili Kapović (2022: 666). Sva dodatna „objašnjenja“ koja nudi ChatGPT su nepotrebna, zbunjujuća i u krajnjoj liniji netočna. Bez obzira na to, budući da jezični model ovdje ipak prihvaća obje varijante kao točne i na nekoj razini kaže da su izmjenjive, ovakve primjere smo karakterizirali kao djelomično točne, a ne kao pogrešne.

d) djelomično točni i pogrešni odgovori

S obzirom na činjenicu da se u velikom broju primjera alat konzultiralo u vezi s dvije rečenice (u nekim primjerima i više od dvije), bilo je i situacija u kojima je u odgovorima bilo točnih elemenata, ali i, za razliku od prethodne kategorije, ne samo nepreciznih ili nejasnih, nego i potpuno netočnih objašnjenja. Takve smo odgovore svrstavali istovremeno u rubriku djelomično točnih, ali i u rubriku pogrešnih.

Je li ispravno 'Gritó a su jefa de tal modo que esta lo despidió' ili 'Gritó a su jefa de tal modo que esta lo despidiera'?

ChatGPT je rekao:

✓ Ispravno je:

"Gritó a su jefa de tal modo que esta lo despidió."

◆ Zašto indikativ (*despidió*)?

- Izraz "de tal modo que" (na takav način da) **obično označava** **posljedicu koja se stvarno dogodila**, što zahtijeva **indikativ**.
- Ova rečenica znači da je vikanje imalo **direktnu i stvarnu posljedicu**: šefica ga je stvarno otpustila.

★ **Primjeri s istom strukturom:**

- *Habló tan bajo que nadie lo oyó.* (Govorio je tako tiho da ga nitko nije čuo.)
- *Corrió tan rápido que ganó la carrera.* (Trčao je tako brzo da je pobijedio u utrci.)

◆ **Kada bi subjunktiv (*despidiera*) bio moguć?**

- Ako bi rečenica izražavala **očekivanu ili moguću posljedicu, ali ne i sigurnu**, mogli bismo koristiti **subjunktiv**.
- Na primjer, ako se govori o hipotetskoj situaciji ili želji:

✓ "Gritó a su jefa de tal modo que esta lo despidiera, **pero al final no lo hizo.**"

→ (Vikao je na šeficu **na takav način da bi ga ona otpustila**, ali ga na kraju nije otpustila.)

→ **Zaključak:**

- **Ako posljedica stvarno nastupi → indikativ (*lo despidió*).**
- **Ako je posljedica samo potencijalna ili hipotetska → subjunktiv (*lo despidiera*).**

Slika 8: Uporaba načina u posljedičnim rečenicama

Prvi problem koji uočavamo na Slici 8 jest netočan odgovor na osnovno pitanje: ChatGPT kao ispravnu označava isključivo rečenicu s indikativom, premda su obje rečenice u potpunosti gramatički točne. Nakon toga nudi donekle ispravno objašnjenje uporabe s indikativom, uz uobičajene neprecizne tvrdnje poput one da „obično označava“ posljedicu koja se stvarno dogodila, što ne odgovara činjenicama. Također, kad navodi primjere s istom strukturom, navodi zapravo druge vrste posljedičnih rečenica u kojima opreka indikativ/konjunktiv funkcionira na drugačiji način i koje zbog toga ovdje nisu primjenjive (v. više o uporabi načina s *de (tal) modo que* u Kapović 2022: 780–783, a o drugim vrstama posljedičnih rečenica Kapović 2022: 773–780). Ipak, u drugom dijelu komentara izgleda da jezični model mijenja mišljenje i dopušta korištenje konjunktiva, ali samo s dodatkom *pero al final no lo hizo*. Ovo je, naravno, točno,

ali profesor bi inzistirao na tome da je u ovoj rečenici takav dodatak implicitno moguć, a nipošto da je nužan kako bi rečenica bila gramatički točna, kao što se iščitava iz gornjeg tumačenja. I prijevod je također uobičajeno neprecizan i nezgrapan, premda se iz njega donekle može iščitati smisao. Konačno, u zaključku se daje korektna preporuka te nije jasno zašto ona nije upotrijebljena i na početku odgovora. Ovako zbog toga što se na početku iščitava da je rečenica s konjunktivom netočna, kao i zbog toga što ju se kasnije dopušta samo u modificiranoj varijanti, ovo objašnjenje ocjenjujemo pogrešnim, ali i djelomično točnim jer se na primjeren način objašnjava indikativna varijanta, kao i razlika između indikativa i konjunktiva kasnije u zaključku.¹⁹

e) pogrešni odgovori

Osnovna razlika između odgovora svrstanih u ovu kategoriju i onih iz prethodne jest u konačnom zaključku koji čitatelj može izvući iz odgovora. Dok se kod odgovora iz prethodne rubrike moglo izvući djelomično točne i djelomično pogrešne zaključke, objašnjenja svrstana u ovu rubriku navode nas isključivo na pogrešna tumačenja i zaključke.

Jesu li točne ove rečenice? Koja je razlika među njima: 'No me matriculé a Derecho porque lo quisiera' i 'No me matriculé a Derecho porque no lo quise'?

ChatGPT je rekao:

Obje rečenice su gramatički ispravne, ali znače različite stvari zbog upotrebe **subjuntiva** (*quisiera*) u prvoj i **indicativa** (*quise*) u drugoj.

1) "No me matriculé a Derecho porque lo quisiera."

✓ Ovdje se koristi **pretérito imperfecto de subjuntivo** (*quisiera*), što sugerira da nije bilo želje za upisom, ali nije nužno razlog za odluku. Ova konstrukcija obično implicira "**por otra razón**" (iz drugog razloga).

◆ **Moguće značenje:** *Nisam se upisao na Pravo, ali ne zato što bih to htio, nego iz nekog drugog razloga.*

2) "No me matriculé a Derecho porque no lo quise."

✓ Ovdje se koristi **pretérito indefinido de indicativo** (*quise*), što označava jasnu, završenu odluku. Ova rečenica znači da se osoba nije upisala **zato što to nije htjela** – i to je glavni razlog.

◆ **Moguće značenje:** *Nisam se upisao na Pravo jer nisam htio.*

🔥 Glavna razlika:

- **Subjunktiv** (*quisiera*) → podrazumijeva da nije to bio razlog; mogla je postojati neka druga okolnost.
- **Indikativ** (*quise*) → jasno navodi da je razlog bio upravo taj – nedostatak želje.

U svakodnevnom govoru, ako želiš reći da nisi upisao pravo jer nisi htio, onda je bolja druga rečenica. Ako pak želiš reći da razlog nije bila želja, nego nešto drugo, koristi prvu varijantu.

Slika 9: Uporaba načina u uzročnim rečenicama

¹⁹ Dodajmo ovdje da će nam zbog ovakvih dvostrukih karakterizacija u finalnoj tablici zbroj svih postotaka biti veći od 100%, budući da istu rečenicu brojimo dva puta: i kao djelomično točnu i kao pogrešnu. Ovakvih primjera nije malo; od ukupno 31 odgovora koji je okarakteriziran kao djelomično točan, čak 17 ih je istovremeno i pogrešno, kao u ovom primjeru.

Tako primjerice na Slici 9 vidimo da ChatGPT potpuno pogrešno tumači jednu od rečenica i pridaje joj upravo suprotno značenje²⁰. Naime, rečenica *No me matriculé a Derecho porque lo quisiera* znači 'Nisam se upisao na Pravo zato što sam/bih to htio' pri čemu negacija iz glavne rečenice ni u španjolskom ni u hrvatskom ne negira glagol iz glavne, nego glagol iz zavisne rečenice (v. više u Kapović 2022: 765). Tako nam i španjolska i hrvatska varijanta znače da se osoba zaista *upisala* na Pravo. ChatGPT se ne uspijeva izboriti s ovim negacijama i tumači rečenicu na suprotan način, kao da se subjekt *nije upisao* na Pravo.²¹ Za razliku od prethodnog primjera, ni u jednom trenutku tijekom odgovora jezični model ne prepoznaje svoju pogrešku i ne ispravlja se čak niti djelomično, tako da i u zaključnoj preporuci navodi da subjekt rečenice niti u jednom slučaju nije upisao Pravo, iako je poanta pitanja upravo u tome da je subjekt rečenice s konjunktivom *upisao* taj fakultet, a subjekt rečenice s indikativom *nije*.

f) pogrešni odgovori uz neprihvatanje gramatički točnih konstrukcija

Jedna od podvrsta pogrešnih odgovora koju smo posebno izdvojili odnosi se na odgovore koji su pogrešni zato što ChatGPT ne prihvaća neku uobičajenu gramatičku konstrukciju. Kako smo istaknuli u hipotezama, ovo nije bio očekivan rezultat s obzirom na arhitekturu samog alata (v. Bonner i dr 2023: 31–32), ali ovakve smo situacije pronašli u više od jedne trećine primjera.

Je li točno 'Si te hubiera visto, te hubiera saludado' ili 'Si te hubiera visto, te habría saludado'?

ChatGPT je rekao:

✓ Ispravno je: "Si te hubiera visto, te habría saludado."

◆ Zašto je ovo ispravno?

Ova rečenica koristi **pluskvamperfekt subjunktiva** u prvom dijelu (si te hubiera visto) i **condicional compuesto** u drugom dijelu (te habría saludado), što je pravilo za izražavanje **nemogućih situacija u prošlosti**. Ovdje se radi o **hipotetskoj situaciji** koja se **nije dogodila**, a rezultat toga je zamišljen.

- **Si + pluskvamperfekt de subjuntivo** (si te hubiera visto) izražava **nemoguću situaciju u prošlosti** (nisam te vidio).
- **Condicional compuesto** (te habría saludado) izražava **što bih učinio da se ta situacija dogodila** (da sam te vidio, pozdravio bih te).

✗ Zašto "Si te hubiera visto, te hubiera saludado" nije ispravno?

- Ova konstrukcija koristi **pluskvamperfekt subjunktiva** u oba dijela rečenice, što nije u skladu s pravilima. Prema gramatičkim pravilima, drugi dio rečenice u **hipotetskim rečenicama** **prošlih događaja** mora koristiti **condicional compuesto**, a ne još jedan pluskvamperfekt subjunktiva.

★ Ispravna struktura:

- **Si + pluskvamperfekt de subjuntivo → condicional compuesto**

Si te hubiera visto, te habría saludado. (Da sam te vidio, pozdravio bih te.)

Slika 10: Varijacija u apodozama kondicionalnih rečenica

²⁰ Zanimljiva je i formulacija „moguće značenje“ pod kojom nam alat u ovom slučaju nudi prijevode, kao da je značenja neodređen broj, a on nam nudi (ili pokušava pogoditi) jedno od njih.

²¹ Prijevod koji jezični alat u ovom slučaju nudi izgleda kao kombinacija točnog prijevoda 'Nisam se upisao na Pravo zato što sam/bih to htio' i parafraze 'Upisao sam se na Pravo, ali ne zato što bih to htio', pri čemu rečenica poprima oprečan smisao.

Na Slici 10 postavljamo gotovo banalno pitanje vezano za varijaciju konjunktiva pluskvamperfekta i kondicionala prošlog u apodozama pogodbenih rečenica. Premda je točan odgovor jednostavan (ispravne su obje rečenice i može se koristiti bilo koja varijanta u svim situacijama), ChatGPT vrlo kategorično („nije u skladu s pravilima“; „Prema gramatičkim pravilima, [...] mora koristiti“) odbacuje varijantu s konjunktivom pluskvamperfekta, potpuno zanemarujući jezičnu stvarnost (v. RAE 2009: 1809–1810, Kapović 2022: 791). Ovaj odgovor još je nevjerovatniji ako se prisjetimo da je na Slici 7, kada ga se konzultiralo za uporabu ovih vremena u jednostavnim rečenicama, sam program ustvrdio da je konjunktiv pluskvamperfekta, premda moguć u jednostavnim rečenicama, češći u pogodbenima „(kondicional tipa 3)“, te ponudio primjer te uporabe *Si la hubiera visto, me hubiera gustado*. Potpuno je neshvatljivo da na izravno pitanje sada ne prihvaća istu strukturu za koju je sam prethodno tvrdio da je prirodnija za ovo glagolsko vrijeme. Iz šire perspektive, nejasno je zašto ovdje ChatGPT kategorički odbacuje strukturu koja se u njegovim materijalima za „obučavanje“ morala pojaviti nebrojeno puta i koju je sam prethodno nudio kao korektnu.

g) pogrešan odgovor uz prihvaćanje/generiranje gramatički netočnih konstrukcija

Ovaj podtip netočnih odgovora podrazumijeva da jezični model ili kao točnu prihvaća netočnu strukturu ili da sam nudi netočnu strukturu kao gramatički ispravnu.

A je li ovo točna rečenica: Como no me deje pasar, habrá problemas.

ChatGPT je rekao:

Rečenica "**Como no me deje pasar, habrá problemas.**" **nije potpuno ispravna** zbog upotrebe "**como**" u ovom kontekstu.

Objašnjenje:

- "**Como**" se obično koristi za izražavanje uzroka ili usporedbe (poput "kao" ili "jer").
- U ovoj rečenici, ako želite izraziti **uvjet** (kako će nastati problemi ako nešto ne bude učinjeno), trebate koristiti "**si**" umjesto "como".

Ispravna verzija:

- "**Si no me deje pasar, habrá problemas.**"

Objašnjenje:

- "**Si**" se koristi za uvjetne rečenice koje izražavaju **mogućnost** ili **uvjet** pod kojim se nešto događa.
- U ovoj rečenici, korištenje **subjuntiva** (u "deje") ispravno je jer se radi o uvjetu koji nije nužno stvaran u trenutku govora.

Zaključak:

- Ispravna rečenica je "**Si no me deje pasar, habrá problemas.**"

Slika 11: Uporaba veznika *como* s konjunktivom

Na Slici 11 vidimo ilustraciju ovakvog odgovora. U prvom redu se primjećuje da ChatGPT ne prihvaća sasvim točnu i vrlo uobičajenu konstrukciju veznika *como* s

konjunktivom (usp. Kapović 2022: 804–805), kao u slučajevima prethodno opisanim u odjeljku f). Nakon toga dodatno griješi, i to na način da kao točnu varijantu rečenice nudi kombinaciju pogodbenog veznika *si* s konjunktivom prezenta, što je pak u španjolskom u potpunosti nemoguća konstrukcija, jedna od osnovnih restrikcija koju pronalazimo kod ovog veznika (v. Kapović 2022: 784–785; 797–798) i jedna od prvih lekcija koju nauče studenti kada pristupe proučavanju uporabe vremenâ i načinâ u kondicionalnim rečenicama. Uz to što nudi netočan primjer, ChatGPT i u objašnjenju inzistira da je korištenje konjunktiva u ovom slučaju ispravno.

S obzirom na neočekivanost ovakvih grešaka, programu je postavljeno dodatno pitanje da vidimo hoće li modificirati svoj odgovor. Na Slici 12 vidimo da ne samo da ChatGPT nije „shvatio“ svoju pogrešku, nego dodatno inzistira na njoj. Prvo, nakon što još jednom neispravno potvrdi da je *si* + konjunktiv prezenta moguća konstrukcija, dodatno netočno tvrdi da je u ovom slučaju riječ o drugom tipu kondicionala u kojem se koristi konjunktiv.²² Nakon toga navodi strukturu koju po njemu imaju potencijalne rečenice: *si* + konjunktiv prezenta²³ + kondicional sadašnji, ali primjer koji nudi ne slijedi ovu nepostojeću i u španjolskom jeziku anomalnu strukturu, nego generira uobičajenu rečenicu *Si me lo pides, lo haré* s kombinacijom indikativa prezenta i futura. Čini se kao da mu mehanizam kojim generira rečenice ovaj put ne dopušta da ponudi pogrešan slijed, kao na Slici 11, premda u tumačenju i dalje inzistira na netočnom objašnjenju, što u praksi dovodi do ovakvih kontradiktornih kombinacija, u kojima izrijekom govori „Si me lo pides“ (‘ako mi to zatražiš’) koristi subjuntivo presente (pides)²⁴ i „Lo haré“ (‘učinit ću to’) koristi *condicional simple* (*haré*).²⁵

²² Ova rečenica bi se svrstala u prvi tip kondicionala, odnosno u realnu kondicionalnu rečenicu, a ne u drugi, odnosno potencijalnu kondicionalnu rečenicu. Osim toga, čak i kad bi se radilo o potencijalnoj kondicionalnoj rečenici, konjunktiv prezenta i dalje nikako ne bi bio moguć (za podjelu pogodbenih rečenica te vremena i načine koji se u pojedinim vrstama koriste, v. Kapović 2022: 785–798)

²³ U jednom od dva navrata u kojima spominje konjunktiv ChatGPT ga bilježi kao **subjunctivo* umjesto *subjuntivo*. Potpuno je nejasno koji mehanizmi unutar ovog jezičnog alata generiraju ovakve anomalne oblike.

²⁴ Oblik konjunktiva prezenta bio bi, naravno, *pidas*, dok ChatGPT nudi oblik indikativa prezenta *pides*. Primijetimo i još jedan nezgrapen prijevod ‘ako mi to zatražiš’ umjesto npr. ‘ako me zamoliš’.

²⁵ Oblik kondicionala bi bio *haría*, dok ChatGPT nudi oblik futura *haré*.

Kako je moguće u kondicionalnoj rečenici koristiti *si* + konjunktiv prezenta?

ChatGPT je rekao:

U kondicionalnim rečenicama u španjolskom jeziku, upotreba "*si* + konjunktiv prezenta" (subjuntivo) je moguća, ali s određenim uvjetima. Ova konstrukcija se koristi za izražavanje mogućnosti ili hipotetskih situacija koje se odnose na sadašnjost ili budućnost.

Postoje tri glavna tipa kondicionalnih rečenica u španjolskom jeziku, a ova vrsta spada u drugi tip kondicionala (koji koristi subjuntivo). Objasnit ću kako to funkcionira:

1. Drugi tip kondicionala: *Si* + subjuntivo de presente, condicional simple

- Ova konstrukcija koristi subjuntivo de presente (subjuntiv u sadašnjem vremenu) u klauzuli s "*si*", dok se u glavnoj rečenici koristi condicional simple.
- Ovaj tip koristi se kada izražavamo mogućnost, hipotetsku situaciju, ili uvjet koji može nastati u sadašnjosti ili budućnosti, ali nije siguran ili stvaran.

Struktura:

- *Si* + subjuntivo presente, condicional simple.

Primjer:

- "*Si me lo pides, lo haré.*"
 - "*Si me lo pides*" (ako mi to zatražiš) koristi subjuntivo presente (*pides*) jer to nije sigurno — možda ćeš, možda nećeš.
 - "*Lo haré*" (učinit ću to) koristi condicional simple (*haré*), jer je odgovor uvjetovan time što se desi u uvjetnoj klauzuli.

2. Objašnjenje:

Kada kažete "*Como no me deja pasar, habrá problemas*", to je gramatički pogrešno jer koristite "*como*" (što znači "kao" ili "jer") za uvjetnu rečenicu. U uvjetnim rečenicama trebalo bi koristiti "*si*" (ako) i onda može slijediti subjuntivo.

Ispravna verzija je:

- "*Si no me deja pasar, habrá problemas.*"
 - "*Si no me deja pasar*" koristi subjuntivo (*deja*) jer se odnosi na mogućnost, a nije sigurno da će osoba pustiti.
 - "*Habrá problemas*" koristi futuro (*habrá*) jer označava moguću posljedicu ako se uvjet ispuni.

Zaključak:

Dakle, u kondicionalnim rečenicama s *si* i subjuntivo, koristi se subjuntivo de presente u uvjetnoj klauzuli, dok je glavna klauzula u condicional simple. Ovo je standardna konstrukcija za izražavanje mogućnosti ili uvjeta koji bi mogao nastati u sadašnjosti ili budućnosti.

Slika 12: Ograničenja u uporabi vremenâ i načinâ s kondicionalnim veznikom si

Isto ponavlja niže ovaj put koristeći naš prethodni primjer, iako u tom slučaju samo za oblik indikativa prezenta *deja* tvrdi da je konjunktiv, dok ovdje oblik *habrá* ispravno klasificira kao futur, premda se nigdje ne referira na činjenicu da je prethodno tvrdio da je kombinacija u ovom tipu rečenica konjunktiv prezenta + kondicional. Ovu istu pogrešnu tvrdnju ponavlja još jednom u zaključku, gdje iznova kategorično naglašava da se radi o „standardnoj konstrukciji.“ Ovaj primjer jasno ilustrira tendenciju inzistiranja na prethodno ponuđenim odgovorima čak i u situacijama u kojima to dovodi do kontradikcija kakvima ovdje svjedočimo. Dodajmo i da smo vezano za ovu temu ChatGPT-u postavili još jedno potpitanje u kojem pokušavamo utvrditi može li se *como* i u kojem slučaju koristiti kao pogodbeni veznik, na što dobivamo još jedan vrlo kategoričan negativan odgovor.

h) objašnjenja

Za kraj ove sekcije, spomenimo da smo uz prethodno izloženu klasifikaciju odgovora dodatno ocjenjivali i sama objašnjenja koja je program nudio. Objašnjenja su ocjenjivana kao zadovoljavajuća, djelomično zadovoljavajuća i nezadovoljavajuća. Logično je da u slučajevima u kojima je alat nudio pogrešan odgovor niti objašnjenje nije moglo biti zadovoljavajuće, tako da pozitivne primjere u ovoj kategoriji pronalazimo u rubrikama u kojima ChatGPT nudi: a) točan, b) točan ali nepotpun ili c) djelomično točan odgovor.

5.3. Rezultati i analiza

U Tablici 1 donose se rezultati evaluacije odgovora ChatGPT-a na postavljana pitanja u skladu s kriterijima koje smo objasnili u prethodnoj cjelini.

Točno i potpuno	Točno, ali nepotpuno	Djelomično točno / nije u potpunosti točno	Pogrešno	Ne prihvaća gramatički točan slijed	Prihvaća/ nudi gramatički netočan slijed
35,86% (52/145)	4,14% (6/145)	22,07% (32/145)	50,34% (73/145)	35,17% (51/145)	14,48% (21/145)

Tablica 1: Evaluacija odgovora ChatGPT-a²⁶

Prema podacima iz ovog istraživanja, dakle, ChatGPT daje točne i potpune odgovore na pitanja u nešto više od jedne trećine slučajeva, oko četvrtine rečenica djelomično točno prosuđuje, dok u više od pola analiziranih slučajeva griješi. Najviše iznenađuje činjenica da u više od 35% primjera ovaj veliki jezični model ne prihvaća kao točne gramatički apsolutno ispravne konstrukcije (što je gotovo jednako broju situacija u kojem nudi točne i potpune odgovore), kao i da u gotovo 15% situacija generira gramatički neprihvatljive konstrukcije.

Iz navedenoga logično slijede podaci iz Tablice 2, u kojima se dodatno evaluiraju kvaliteta i točnost objašnjenja koja alat nudi.

Objašnjenje	
Zadovoljavajuće	26,9%
Djelomično zadovoljavajuće	16,6%
Nezadovoljavajuće	56,6%

Tablica 2: Objašnjenja Chat-GPT-a

²⁶ Kao što je objašnjeno u prethodnoj sekciji, budući da su u nemalom broju slučajeva odgovori kategorizirani istovremeno kao djelomično točni i pogrešni, uz što se unutar pogrešnih razmatraju još dodatne dvije podkategorije, jasno je da ukupan zbroj postotaka u Tablici 1 mora prelaziti 100%.

S obzirom na činjenicu da u pogrešnim odgovorima objašnjenje ne može biti točno, ne iznenađuje da je kao zadovoljavajuće prosuđeno tek nešto više od četvrtine svih ponuđenih objašnjenja, dok je u više od 55% slučajeva ono potpuno neupotrebljivo. Navedimo ovdje i da od 53 primjera koje smo u Tablici 1 klasificirali kao ‘točne i potpune’, 13 ima djelomično ili potpuno nezadovoljavajuće objašnjenje (za primjer v. sliku 14), što nam ostavlja tek nešto više od četvrtine odgovora (26,9%) koji bi bili u potpunosti zadovoljavajući na svim razinama. U nastavku donosimo pregled odgovora jezičnog modela kako bismo jasnije pokazali u kojim se primjerima bolje snalazio, a u kojima je nudio pogrešne odgovore.

5.3.1. Jednostavne rečenice

Konzultacije s programom započeli smo upotrebama konjunktiva u jednostavnim rečenicama. Ovi su primjeri svakako najjednostavniji jer su, budući da konjunktiv nije način karakterističan za ovu vrstu rečenica, vrlo ograničeni. Tako na prvo pitanje, o razlici između uporabe konjunktiva prezenta i imperfekta u rečenicama s *ojalá* alat daje prilično dobar, iako nepotpun odgovor, no nakon potpitanja se odmah nadopunjava vrlo korektnim objašnjenjem. Također dobro prosuđuje i objašnjava razlike u uporabi *quién* s indikativom i konjunktivom (*quién sabe / quién supiera / *quién sepa*), razlike između upotrebe priloga *seguramente* (*seguramente haga/hará*) i izraza *es seguro que* (*es seguro que hará/*haga*) s također korektnim objašnjenjima (premda s pomalo nepreciznim prijevodima), kao i na Slici 5 već komentiranu uporabu načina s izrazom *a lo mejor*.

Ipak, već i u jednostavnim rečenicama ChatGPT griješi. Tako, primjerice, na pitanje vezano za uporabu priloga *así* s indikativom i konjunktivom (*así le castigara / castigó*) alat nudi djelomice točan odgovor, ali i netočno tvrdi da se „rjeđe“ taj prilog može interpretirati i kao kondicionalni veznik i prevesti s ‘ako’. U nadi da se program ovdje prevario u terminologiji i da se možda misli na koncesivne rečenice u kojima se *así* zaista javlja kao veznik, tražimo primjer, na što ChatGPT – kasnije ćemo primijetiti, karakteristično – ne retirira nego pokušava ponuditi *así* kao veznik kondicionalnih rečenica. S obzirom da je to nemoguće, alat ovdje izvrće čitavu poantu svog prethodnog odgovora i našeg pitanja te doista nudi kondicionalnu rečenicu, ali s karakterističnim veznikom *si*, dok riječ *así* umeće u rečenicu, ali ne u funkciji veznika kako je prethodno tvrdio, nego kao običan prilog načina u značenju ‘tako’. Kao posljedica ovih manevara, generirana rečenica je vrlo upitne gramatičnosti i smislenosti ??*Le tenía tanto miedo que, si así le castigara su madre, prefería no hacer nada malo.*²⁷ Prethodno smo (Slika 7) vidjeli kako jezični alat daje djelomično točan

²⁷ S obzirom na nejasnoću rečenice, teško je ponuditi prijevod. Istaknimo samo da se konjunktiv imperfekta koji je upotrijebljen u rečenici ovdje nesumnjivo javlja zbog veznika *si*, a ne zbog priloga *así*, premda je u podlozi cijeloga pitanja upravo uporaba načina s *así*.

odgovor u vezi izmjenjive uporabe konjunktiva imperfekta i kondicionala prošlog (*habría/hubiera gustado*) u jednostavnim rečenicama, a nije se snašao ni u situacijama u kojima je bilo potrebno objasniti mogućnosti zamjene indikativa pluskvamperfekta konjunktivom imperfekta (v. Kapović 2022: 668). U tim slučajevima nudi pogrešne odgovore i na prvo i na dodatno pitanje.

5.3.2. Imenske rečenice²⁸

U imenskim rečenicama ChatGPT se dobro snalazi; npr. u uporabi načina s glagolima *dejar*, *importar*, *suponer* ili *no ignorar*, pri čemu nudi korektna objašnjenja koja su ipak često praćena vrlo lošim prijevodima.²⁹ Rečenice s negativnim imperativom (*No piense que...*), negativne upitne rečenice (*¿no creéis que...?*), kao i kombinacija *Pocos creen que...*, što su sve strukture koje utječu na uporabu načina, pokazale su se problematičnijima za jezični model koji u njima mahom nudi pogrešne odgovore, uz neka djelomično točna objašnjenja. U imenskim rečenicama u kojima način zavisne rečenice ne ovisi o glagolu nego o imenici iz glavne rečenice i u izrazima kojima se izriče vrijednosni sud program nudi točne prosudbe s primjerice *gilipollez de que...*, *es un hecho anómalo que*. S druge strane, problem mu predstavljaju konstrukcije s tematskim konjunktivom poput *el hecho de que* u kojima ne dopušta češći i neutralniji konjunktiv, čak ni na potpitanje, ili emfatične *lo raro es que*, pri čemu pak ne prepoznaje da ne funkcioniraju na identičan način kao obični vrijednosni sudovi poput *es raro que*. U konstrukciji sličnoj *el hecho de que*, onoj koja započinje s *el que*, u kojoj je jedino moguć konjunktiv, djelomično točno prosuđuje, ali ne razumije bit rečenice i nudi konfuzna objašnjenja. Relativne rečenice s *el que*, koje su formalno slične prethodnima, ali se koriste s alternacijom načina, ispravno tumači i korektno objašnjava, jednako kao što i u odgovoru na uporabu načina u indirektnim pitanjima odgovara jako temeljito i iznijansirano, nudeći, iznad svih očekivanja, i neke vrlo dobro izbalansirane komentare o dijalektalnoj upotrebi. Kao primjer posebno uspješnog odgovora, donosimo ga na Slici 13.

²⁸ Termin „imenske rečenice“ preuzimamo prema španjolskim *proposiciones subordinadas sustantivas*. Premda ovakvu podjelu ne nalazimo u hrvatskoj sintaksi, jer imenske rečenice obuhvaćaju ono što se u našoj tradiciji naziva izričnim, zavisno upitnim i zavisno zahtjevnim rečenicama (v. Barić *et al.* 2003: 515–525), ona je u kontekstu ovladavanja konjunktivom svakako najpraktičnija te se iz tog razloga njome služimo, po uzoru na Kapović (2022: 669–670).

²⁹ Tako primjerice u *¿Te importa que fume?* pravilno prosuđuje da je konjunktiv jedina mogućnost i nudi korektno objašnjenje, ali i prijevode ‘Smeta ti da pušim?’ i ‘Je li ti važno da ja pušim?’, pri čemu je prvi samo nezgrapno i bilo bi preciznije reći ‘Smeta (li) ti da zapalim (cigaretu)?’ ili ‘Mogu zapaliti?’, dok je drugi potpuno neprihvatljiv. Nadalje, rečenicu koju ispravno prihvaća kao točnu *No ignorábamos que pudiera haber problemas* prevodi kalkirajući ‘Nismo ignorirali mogućnost da bi moglo biti problema’, umjesto npr. ‘Bili smo svjesni / Znali smo da bi moglo biti problema.’ Premda smo ove konkretne odgovore zbog točne interpretacije rečenica i korektnih objašnjenja klasificirali kao ‘točne i potpune’, ovakvi vrlo problematični prijevodi ipak znatno ruše dojam i sveukupnu kvalitetu odgovora.

Kaže li se 'No sé si lo conozcas' ili 'No sé si lo conoces'?

ChatGPT je rekao:

✓ **Pravilna rečenica je: "No sé si lo conoces."** (s *indikativom: conoces*)

Zašto se koristi *indikativ (conoces)* umjesto *konjunktiva (conozcas)*?

1 "No sé si..." ne izražava nesigurnost na način koji zahtijeva **konjunktiv**

- Kada se koristi "No sé si...", radi se o **dvojbi između dvije mogućnosti** (poznaješ ga ili ne poznaješ), ali se ne izražava subjektivna procjena, želja ili hipotetska situacija – što su tipični razlozi za korištenje konjunktiva.
- U takvim slučajevima, **indikativ je standardan izbor**.

2 **Konjunktiv bi bio moguć u vrlo specifičnim slučajevima**

- "No sé si lo conozcas." (s konjunktivom) moglo bi se koristiti u **Latinskoj Americi**, osobito u neformalnom govoru, ali u Španjolskoj to zvuči čudno.
- Konjunktiv bi se mogao koristiti ako govornik **izražava posebnu nesigurnost ili hipotezu**, ali to nije uobičajena upotreba.

Usporedba s drugim primjerima:

✓ "No sé si tienes tiempo." (*Ne znam imaš li vremena.*) → **Indikativ**

✓ "No sé si viene Juan." (*Ne znam dolazi li Juan.*) → **Indikativ**

✗ "No sé si tenga tiempo." (*rjeđe, ali moguće u nekim dijalektima*)

★ **Zaključak:**

- U većini slučajeva, nakon "No sé si..." **ide indikativ**.
- **Konjunktiv se rijetko koristi i samo u specifičnim kontekstima**, uglavnom u nekim dijalektima Latinske Amerike.

Slika 13: Uporaba načina u neizravnim upitnim rečenicama

Glagoli imenskih rečenica koji se mogu koristiti s oba načina ovisno o značenju u kojem se upotrijebe pokazali su se prilično problematičnima za ovaj alat. Dok u nekim primjerima uspješno prepoznaje različite nijanse iz kojih proizlazi i različita uporaba načina (*parece que es/sea/fuera, coincidieron en que se despediría/despidera, se aseguró de que estaba/estuviera, comprendo que la prefiere/prefiera, implica que puede/pueda*), iako ne uvijek uz idealna objašnjenja i prijevode,³⁰ u drugima se nikako ne snalazi i ne prihvaća točne konstrukcije (*sentía que había/hubiera, pensé que lo haríamos/hicieramos, espero que asistirá/asista, se jactó de que había/hubiera*). U primjerima u kojima su s negiranim konstatacijama mogući i indikativ i konjunktiv, ChatGPT se opet ne snalazi, dopuštajući isključivo indikativ s *no sabía que* i *no nos había informado de que*. S druge strane, snalazi se u nanizanim imenskim rečenicama (*Me gustó que Ana no creyera que esto era/fuera verdad*), ali ne prepoznaje mogućnost kršenja pravila susljednosti (*Es absurdo que se afirme que una declaración proclame inválida una ley*).³¹

³⁰ Primjerice, *Parece que sea de día* prevodi gramatički nekongruentnim 'Čini se kao da bi bilo dan' umjesto jednostavnog 'Izgleda kao da je dan.'

³¹ Za uporabu indikativa i konjunktiva u imenskim rečenicama i tumačenje navedenih primjera v. Kapović 2022: 671–732.

5.3.3. Relativne rečenice

U relativnim rečenicama ChatGPT pliva malo bolje: pravilno procjenjuje upotrebu načina u njima (*Me voy a casar con la que me gusta/guste, Busco (a) un camarero que habla/hable inglés, No conozco a ninguno de los que están/estén allí, Hare lo que quiero/quiera, Que levante la mano el que ha/haya hecho esto, Paco es el mejor alumno que he/haya tenido*) te uglavnom nudi i korektna objašnjenja.³² Ipak, od gornjih sedam primjera, samo u četiri nudi u potpunosti zadovoljavajuća objašnjenja, dok u ostalim primjerima, iako ispravno prosuđuje gramatičnost ponuđenih konstrukcija, uspijeva samo djelomično objasniti koja je razlika između rečenica s indikativom i konjunktivom, a u primjeru na Slici 14 to ostaje potpuno nejasno.

A u ovoj: 'Que levante la mano el que ha hecho esto' ili 'Que levante la mano el que haya hecho esto'?

ChatGPT je rekao:

Obje rečenice su gramatički točne, ali imaju malo drugačije nijanse značenja:

✓ "Que levante la mano el que ha hecho esto."

☞ **Indikativ** (*ha hecho*) koristimo kada govorimo o **poznatoj, konkretnoj osobi** – znamo da netko to sigurno jest učinio, samo želimo da se identificira.

✓ "Que levante la mano el que haya hecho esto."

☞ **Subjunktiv** (*haya hecho*) koristimo kada postoji **neizvjesnost** – **nismo sigurni tko je to učinio ili čak sumnjamo da netko jest.**

◆ Usporedimo s drugim primjerima:

- "Que salga el que ha roto la ventana." (**Netko ju je sigurno razbio, samo želimo da se javi.**)
- "Que salga el que haya roto la ventana." (**Nismo sigurni tko ju je razbio, ali ako netko jest, neka se javi.**)

Slika 14: Uporaba načina u relativnim rečenicama

Premda smo, dakle, ovaj odgovor klasificirali kao točan jer je inicijalno objašnjenje točno, ipak se ne može reći da je ovdje kvalitetno i jasno rastumačena razlika među ovim rečenicama. Kada se objašnjava za konjunktivnu upotrebu da „nismo sigurni tko je to učinio“, implicira se da isto ne vrijedi i u varijanti s indikativom, iako, naravno, vrijedi; ni u jednoj rečenici nismo sigurni. Drugi dio istog objašnjenja, „ili čak sumnjamo da netko jest“ još je nejasniji i može se protumačiti kao da sumnjamo je li prozor uopće razbijen ili da sumnjamo je li ga razbio netko od prisutnih, pri čemu bi druga varijanta bila bliža ispravnom tumačenju, iako također ne bi bila dovoljno precizna (usp. Kapović 2022: 746–748). Kod dodatnih primjera koje program nudi, osim pogrešno upotrijebljene zamjenice ženskog roda *ju* kad se odnosi na imenicu muškog roda *prozor*, opet je problematično što i „netko ju je sigurno

³² Prijevodi su i ovdje bolna točka, tako primjerice *Me voy a casar con la que me gusta/guste* prevodi 'Oženiti se onom koja mi se bude svidela', pri čemu je manji problem srpska varijanta, a veći anomalna uporaba futura drugog umjesto prezenta.

razbio“ i „nismo sigurni tko ju je razbio“ vrijede u oba slučaja, a ne samo za jednu od ovih rečenica, dok je „ako netko jest [razbio prozor]“ jednako problematično kao gornje tumačenje o tome da sumnjamo je li netko to napravio. Sve u svemu, vidimo da čak i u slučajevima u kojima ispravno prosuđuje gramatičku točnost, ChatGPT katkad osim toga nudi vrlo malo.

5.3.4. Adverbijalne rečenice

U vremenskim rečenicama rezultati su promjenjivi. Na Slici 6 vidjeli smo djelomično točan odgovor u rečenici s *cuando hayas terminado*, a ovdje možemo dodati da se na potpitanje o razlikama između konjunktiva perfekta koji je upotrijebljen i konjunktiva prezenta ChatGPT samo dijelom snašao. S *desde que* i *después de que* nudi ispravne prosudbe, iako u potonjem slučaju uz neadekvatno objašnjenje. U rečenici *No quise ir hasta que lo vieron/vieran* isprva nije prihvatao sasvim točnu varijantu s konjunktivom, ali ovaj put se, na potpitanje u kojem mu je naznačen i hrvatski prijevod konjunktivne varijante, ipak ispravlja.³³

U uzročnim rečenicama, jezični alat također je promjenjive sreće. Već smo na Slici 9 vidjeli primjer u kojem ne tumači ispravno negaciju uzroka, čemu možemo dodati da ne prepoznaje upotrebu uzročnog veznika *porque* u značenju namjernog *para que*, što je jedna od situacija u kojima se ovaj veznik koristi s konjunktivom (*Hice todo lo que pude porque entregaran la documentación a tiempo*). U ovom primjeru jasno se vidi da ovaj jezični model ne uzima značenje u obzir jer kao ispravnu varijantu uporno nudi rješenje s indikativom *?entregaron* i prijevodom *‘Učinio sam sve što sam mogao jer su oni predali dokumentaciju na vrijeme’*, koje zahtijeva vrlo kreativno pronalaženje izvanjezičnog konteksta koji bi omogućio da ga se protumači kao smisleno. U usporedbi se jasno vidi koliko je prirodnija rečenica s konjunktivom i odgovarajućim prijevodom na hrvatski *‘Učinio sam sve što sam mogao da predaju dokumentaciju na vrijeme’*. Kada smo, slično primjeru sa Slike 8, upitali bi li rečenica bila točna ako bismo na kraj dodali nastavak *pero no lo consiguieron* ‘ali nisu uspjeli’, alat prosuđuje nešto bolje, ali i dalje ostaje pri tome da se bez tog nastavka ne može tako interpretirati, ne uzimajući u obzir činjenicu da govornik već i u originalnoj rečenici implicitno podrazumijeva mogućnost da se rečenica tako nastavi.

Primjer iz posljedičnih rečenica već smo vidjeli na Slici 8, a alat se tek nešto bolje snašao u primjerima *Quizá mañana iremos/vayamos tan temprano que no nos dará/dé tiempo a despedirnos* u kojima, premda ispravno tumači razliku između

³³ Iz perspektive funkcioniranja programa zanimljivo je napomenuti da se zapravo ne može reći da se on ovdje *ispravlja*, nego samo prešutno, kao da prije par trenutaka nije tvrdio da je ta rečenica netočna, kreće potpuno suprotnom linijom argumentacije. To je u skladu s prirodom jezičnih modela, koji ne razmišljaju o značenju onoga što generiraju, nego samo nude najvjerojatniju kombinaciju riječi koja bi mogla slijediti iza dobivenog *prompta*. Kad se na odgovore alata pogleda iz ove perspektive, jasnije je kako uspije u vrlo kratkom vremenu zastupati potpuno oprečne stavove.

indikativa i konjunktiva, ne uspijeva dočarati konkretnu nijansu prijevodom (nudi isti prijevod za obje varijante).³⁴

Da se u pogodbenim rečenicama ChatGPT neće dobro snaći, moglo se naslutiti iz jednog od rijetkih općenitih pitanja koja smo mu postavili i u kojem smo zatražili da objasni koja se vremena i načini u španjolskom mogu koristiti iza pogodbenog veznika *si*. Premda njegov odgovor, unatoč već standardnim nepreciznostima,³⁵ nije suštinski netočan, on je ipak nepotpun iz dvije perspektive: niti nudi sve kombinacije vremena i načina koje su moguće, niti daje kompletan popis svih onih koje su gramatički nemoguće u španjolskom. Potonje je posebno indikativno, jer ni u jednom trenutku ne spominje da su nemoguće kombinacije **si + konjunktiv prezenta* ili **si + konjunktiv perfekta*, a u primjerima na Slikama 11 i 12 smo vidjeli da i u praksi griješi u ovim slučajevima.³⁶ Sve u svemu, odgovor na ovo pitanje je nedovoljno precizan, nedostatan iscrpan i nesustavan. U skladu s time, ne iznenađuje da na sljedeći niz pitanja vezanih za najrazličitije kombinacije vremenâ i načinâ u protazama i apodozama kondicionalnih rečenica s veznikom *si*, odgovara mahom pogrešno, i to na način da ne prepoznaje kao točne nedvojbeno gramatički ispravne primjere. Uz to što kombinacije s dvama konjunktivima pluskvamperfekta proglašava neispravnima (Slika 10), ChatGPT ne prepoznaje ni mogućnosti vremenskih kombinacija s pogodbom u prošlosti, a posljedicom u sadašnjosti (*Si me hubieras hecho caso, vivirías mejor* 'Da si me slušao, bolje bi živio'), niti obrnuto (*Si fuera tonto, no habría terminado* 'Da sam glup, ne bih (bio) završio'). Ne dopušta ni razne kolokvijalne varijante u kojima se u apodozi koriste indikativ imperfekta ili pluskvamperfekta umjesto kondicionala sadašnjeg, odnosno prošlog radi izražavanja veće razine sigurnosti (npr. *Si me dieran el permiso, lo hacía* 'Kad bi mi dali dopuštenje, definitivno bih to napravio', usp. Kapović 2022: 789), kao ni one potpuno svakodnevne u kojima se irealnost može iskazati i najobičnijim indikativom prezenta poput *Si lo sé, lo mato* 'Da sam to znao, ubio bih ga'³⁷ ili *Si lo llega a saber mamá, no salimos de casa en una década* 'Da je mama saznala za ovo, ne bismo izašli iz kuće deset godina'.³⁸

³⁴ Premda se radi o nijansi, ona se da dočarati i kod nas rečenicama 'Možda ćemo sutra ići tako rano pa se nećemo stići pozdraviti' i 'Možda sutra odemo tako rano da se ne stignemo pozdraviti'.

³⁵ Program ovdje opet miješa potencijalne i irealne rečenice, irealne naziva 'nemogućim pogodbama', zaboravlja na irealne rečenice u sadašnjosti itd.

³⁶ Od šest glagolskih vremena koja se ne mogu kombinirati s kondicionalnim *si*, ChatGPT prvo navodi samo kondicional i futur, a naknadno dodaje i složeni kondicional. Osim ovih šest, sva su ostala vremena moguća nakon kondicionalnog *si*, ali ChatGPT navodi samo ona najčešća.

³⁷ Zanimljivo je da u ovom primjeru ChatGPT prepoznaje da želimo izraziti irealnost u prošlosti (jer nijedna druga mogućnost nije logički održiva), ali ju ipak ne dopušta. Također je zanimljivo da kao ispravnu nudi varijantu *?Si lo supiera lo mataría* koja pak izražava irealnost u sadašnjosti i poprilično je upitna i nejasna u značenjskom smislu '?Da to (sa)znam, ubio bih ga.'

³⁸ Iako bi se navedene rečenice morale moći interpretirati i bez konteksta, ponudili smo programu i varijante s puno više situacijskih informacija iz Kapović (2022: 794–797), ali ni u njima nije bilo više uspjeha.

S drugim kondicionalnim veznicima jezični alat nešto bolje prolazi, vjerojatno zato što su njihove kombinatorne mogućnosti u načelu ograničenije i jednoznačnije. Tako većim dijelom ispravno prosuđuje uporabu načina s veznicima *excepto si, siempre que, siempre y cuando, con que*,³⁹ *a cambio de que, como que, no fuera que, según que* i *salvo que*.

A može li indikativ sa *salvo que*? Je li ova rečenica ispravna: No me *dijo mucho, salvo que habían ganado*.

Odgovor 1:

U standardnom španjolskom, veznik "salvo que" gotovo uvijek zahtijeva upotrebu konjunktiva, jer uvodi iznimku koja nije nužno potvrđena ili je hipotetska. U rečenici:

No me *dijo mucho, salvo que habían ganado*.

upotreba indikativa "habían ganado" nije ispravna prema normama, već bi ispravan oblik bio:

No me *dijo mucho, salvo que hubieran ganado*.

Objašnjenje

- "Salvo que" se koristi za uvod hipoteze ili iznimke (tj. situacije koja nije potvrđena ili je moguća), stoga se zahtijeva konjunktiv (u ovom slučaju, pluskvamperfekt subjunktiva: "hubieran ganado").

- Upotreba indikativa u ovom kontekstu sugerira da se radi o činjenici ili nekoj utvrđenoj situaciji, što je u suprotnosti s funkcijom "salvo que" koja uvodi potencijalnu iznimku ili neizvjesan uvjet.

Dakle, iako su ponekad u govornom jeziku mogući odstupanja, prema standardnoj gramatici rečenica s "salvo que" treba koristiti konjunktiv, a ne indikativ.

Ako te zanima, mogu ti pripremiti i popis sličnih veznika koji zahtijevaju konjunktiv.

Odgovor 2:

Da, indikativ može biti korišten u rečenici s "salvo que" kada se govori o nečemu što je stvarno, sigurno ili već ostvareno. U tom kontekstu, indikativ se koristi jer nije riječ o hipotetičkom ili uvjetnom stanju, već o nečemu što se već dogodilo ili što je sigurno.

Rečenica "No me *dijo mucho, salvo que habían ganado*" je ispravna. Tu se koristi indikativ ("habían ganado") jer se govori o nečemu što je već bilo ostvareno (tj. oni su već pobijedili).

Dakle, u ovom slučaju "salvo que" uvodi informaciju koja je stvarna, pa je indikativ pravilan izbor. Ako bi se, s druge strane, govorilo o nečemu što je samo mogućnost, tada bi konjunktiv bio nužan.

Primjeri:

- Konjunktiv: "No me *dijo mucho, salvo que me saquen de aquí*" (moguće je da me izguraju, ali to nije sigurno).

- Indicativ: "No me *dijo mucho, salvo que habían ganado*" (oni su već pobijedili, to je sigurna činjenica).

Dakle, u tvojoj rečenici je sve ispravno!

Slika 15: Uporaba načina s veznikom *salvo que* 'osim ako, osim da, osim što'

³⁹ U slučaju veznika *con que*, uspješno procjenjuje i razliku s homonimnim konsektivnim *conque* i kombinacijom *con que* koja može nastati u relativnoj rečenici, ali ne prepoznaje da se ta ista kombinacija, kada prijedlog *con* ovisi o nekom glagolu, ne mora ponašati na isti način (v. Kapović 2022: 807–808).

Ipak, sa zadnjim navedenim veznikom izdvajamo i jednu pomalo bizarnu situaciju u kojoj nam program ničim izazvan nudi dva odgovora koja se međusobno isključuju. Kao što se vidi na Slici 15, u prvom odgovoru netočno tvrdi da je rečenica pogrešna i da je nužno upotrijebiti konjunktiv, dok u drugom, pak, kategorično ističe da je rečenica ispravna.⁴⁰ Nepotrebno je isticati koliko je ovo štetno u didaktičkom smislu i koliko zapravo povećava nesigurnost korisnika u odgovore alata. U ovakvim situacijama se jasno vidi do koje mjere ChatGPT ne posjeduje znanje niti razumijevanje poteklo iz razmatranja činjenica, nego samo generira rečenice potaknut određenim upitom, a smjer u kojem će njegova argumentacija krenuti potpuno je nepredvidljiv i nevezan za činjenično stanje stvari. Na naš odgovor da smo zbunjeni i da se ne možemo odlučiti koji bi nam odgovor bio bolji jer ne znamo, program odabire točnu varijantu, ali opet uz neprecizne formulacije i nepotpun odgovor.

U svakom slučaju, ni s ovom skupinom veznika ne nedostaje primjera u kojima jezični alat grubo griješi. Na Slici 11 već smo vidjeli kako uopće ne uspijeva prepoznati kondicionalno čitanje veznika *como*, a pogrešno tumači i uporabu načina *s por si (acaso)*, *como si*, *salvo si*, *a poco que*, *menos que* i *y eso que*, premda su primjerice prve dvije navedene vezničke riječi, uz to što su vrlo frekventne, poprilično jasne, jednostavne i jednoznačne u svojoj uporabi.

Na kraju, s koncesivnim rečenicama jezični model imao je također velikih problema. Premda je neke osnovne uporabe poput kontrasta konjunktiva i indikativa u realnim i konjunktiva prezenta i imperfekta u potencijalnim koncesivnim rečenicama objasnio točno ili djelomično točno (uz već uočenu nepreciznost u samoj klasifikaciji i nemogućnost jasnog razgraničavanja među ovim vrstama rečenica), vrlo brzo su se u odgovorima pojavile kontrafaktualne tvrdnje (npr. da indikativ futura nije moguć u protazama koncesivnih rečenica, pri čemu je očito da ih je ili zamenio s kondicionalnima ili na temelju njih neopravdano generalizirao) i s potpuno promašenim prosudbama različitih kombinacija vremena i načina u potencijalnim i irealnim rečenicama iz Kapović (2022: 827–833), gdje se izvan najosnovnijih varijanata nikako ne snalazi.⁴¹

Od ostalih vezničkih izraza, istaknimo da je rečenice s *con lo que*, *por muy + pridjev + que* i *asi*⁴² dobro protumačio, što je i očekivano jer se radi o veznicima koji se

⁴⁰ Pritom u obje varijante odgovora generira gramatički neprihvatljive i besmislene rečenice s konjunktivom (u prvoj kao točnu varijantu nasuprot naše netočne, a u drugoj za kontrast u značenju). Također, objašnjenje koje nudi za uporabu indikativa u drugom odgovoru generičko je i nepotpuno (usp. Kapović 2022: 809–814 za detaljno objašnjenje o korištenju ovog veznika).

⁴¹ U doslovno jednom jedinom primjeru, od desetak različitih kombinacija koje smo isprobali, ChatGPT je ispravno prosudio. Naime, prepoznao je mogućnost irealne protaze u prošlosti i apodoze u sadašnjosti, ali i tu je dojam pokvario bizaran prijevod citiran na Slici 3.

⁴² Sjetimo se da je jezični alat, kad smo ga u sklopu jednostavnih rečenica pitali za uporabu *así*, pogrešno ponudio i situacije u kojima se on koristi kao kondicionalni veznik, pri čemu je generirao

mogu kombinirati isključivo s jednim od načina. Ipak, u drugim sličnim primjerima kao što su *como si* u koncesivnom značenju i *por más + imenica + que* pronalazimo velik broj zastranjenja i pogrešaka, a u prvom slučaju baš grubo griješi, nudi nemoguće rečenice i nikako ne uspijeva protumačiti *como si* u koncesivnoj uporabi (usp. Kapović 2022: 837-838). Bez obzira na to, s najneugodnijim iznenađenjem i najvećim greškama kod dopusnih rečenica susreli smo se u gotovo banalnim primjerima s veznicima (*aun*) *a sabiendas de que, si bien* i (*aun*) *a riesgo de que*, od kojih se prva dva koriste isključivo s indikativom, a zadnji isključivo s konjunktivom. Ta činjenica, naime, nije spriječila ChatGPT da generira kao točne rečenice s pogrešnim načinom za svaki od ovih veznika, npr. **Aun a sabiendas de que no fuera cierto, lo defendió con pasión*, **Si bien no haya pruebas concluyentes, muchos dudan de su inocencia*, **Aun a riesgo de que me rechaza, le pido perdón*. Pritom je prilično uvjeren u točnost svojih prosudbi i uporno nudi dodatne primjere u kojima bi pojasnio navodne razlike između konjunktiva i indikativa s navedenim veznicima. Na Slici 16 citiramo jedan od takvih odgovora u kojem ChatGPT nudi pet parova generiranih rečenica s veznikom *aun a riesgo de que* upotrijebljenih s indikativom i konjunktivom. Sve su rečenice (gotovo) identične i razlikuju se samo po upotrebi načina, pri čemu, tumači jezični alat, konjunktiv koristimo za izražavanje nečega hipotetskog ili neizvjesnog, a indikativ za „realno, odlučno, svjesno.“ To što je indikativ nezabilježen s ovim veznikom (v. Kapović 2022: 841 ili RAE 2009: 1943)⁴³ i što su sve rečenice s ovim načinom gramatički netočne i nemoguće ne sprječava ovaj model da na kraju izlaganja ponudi i „kviz (sic!) za vježbu razlikovanja“ i vježbe da nas na konkretnim primjerima poduči koji je način primjereniji.

primjere sumnjive gramatičke ispravnosti. U ovom slučaju ipak relativno dobro objašnjava uporabu konjunktiva, ali i dalje naziva rečenice u kojima se javlja *así* „uvjetnima“ i „koncesivnima i uvjetnima u isto vrijeme.“

⁴³ Ponukani ovim primjerima, u Google tražilici smo pokušali pronaći bar neku rečenicu u kojoj bi ovaj veznik bio upotrijebljen s indikativom (npr. grešku neizvornog govornika, pitanje na forumu i sl.), ali s nekoliko najčešćih glagola poput *ser, estar, tener, ir* nismo pronašli nijednu rečenicu s ovim načinom.

ChatGPT je rekao:

Odlično! ☺ Evo ti 5 parova rečenica s izrazom „aun a riesgo de que” — svaki par ima:

- jednu verziju s **konjunktivom** (■ hipotetski, neizvjesno, emocionalno),
- jednu s **indikativom** (□ stvarno, sigurno, odlučno).

Uz svaki par ide i kratko objašnjenje.

☐ 1. Profesionalna situacija

■ **Aun a riesgo de que me despidan, voy a decir la verdad.**
(*Možda me otpuste – ali svejedno ću reći istinu.*)

□ **Aun a riesgo de que me despiden, voy a decir la verdad.**
(*Znam da će me otpustiti – i svejedno to govorim.*)

🔍 **Razlika:** Subjunktiv = nesiguran ishod. Indicativ = realan i svjestan ishod.

☐ 2. Osobna odluka

■ **Aun a riesgo de que se enfade, le diré lo que pienso.**
(*Možda će se naljutiti.*)

□ **Aun a riesgo de que se enfada, le digo lo que pienso.**
(*Znam da se ljuti – i ipak to govorim.*)

🔍 Indicativ je direktniji, „ne bojim se posljedica”.

☐ 3. Zdravlje

■ **Aun a riesgo de que me haga daño, voy a intentarlo.**
(*Možda će mi štetiti.*)

□ **Aun a riesgo de que me hace daño, lo intento igual.**
(*Znam da mi šteti, ali svejedno pokušavam.*)

☐ 4. Odnosi

■ **Aun a riesgo de que nuestra amistad se resienta, tengo que hablar con ella.**
(*Možda će to narušiti prijateljstvo.*)

□ **Aun a riesgo de que nuestra amistad se resiente, tengo que hablar con ella.**
(*Znam da će narušiti odnos, ali ne mogu šutjeti.*)

☐ 5. Mediji / Izlaganje

■ **Aun a riesgo de que me critiquen, voy a publicar esto.**
(*Možda će me kritizirati.*)

□ **Aun a riesgo de que me critican, lo publico igual.**
(*Znam da me kritiziraju – ali svejedno to objavljujem.*)

✓ Zaključak:

Subjunktiv verzije Neizvjesno, hipotetski, emocionalno

Indicativ verzije Realno, odlučno, svjesno

Ako želiš, mogu ti složiti kviz za vježbu razlikovanja ili da ti zadaš rečenice pa ja procijenim koji je način primjereniji. Spreman? 😊

Slika 16: Uporaba načina s veznikom *aun a riesgo de que* ‘uz rizik da, uz opasnost da, makar’

6. Zaključak

Zaključno možemo reći da se ChatGPT sa svega nešto više od jedne trećine točnih odgovora, pri čemu su tek u nešto više od četvrtine slučajeva ti odgovori praćeni i odgovarajućim objašnjenjima, pokazao kao nedorastao profesor. Ako tome dodamo da je u više od 50% slučajeva ponudio pogrešne odgovore, jasno je da, unatoč velikoj pompi, nije uputno ovaj jezični model koristiti za savladavanje gramatičkih struktura kao što je španjolski konjunktiv.

U tom smislu možemo istaknuti da su sve naše inicijalne hipoteze opovrgnute. Ovo posebno iznenađuje u slučaju prve hipoteze, gdje se očekivalo da će ChatGPT u objašnjenjima i primjerima generirati gramatički prihvatljive konstrukcije. Kao što smo vidjeli u Tablici 1, u gotovo 15% slučajeva program je generirao gramatički netočne konstrukcije. Ni druga hipoteza, prema kojoj bi ChatGPT u objašnjenjima i primjerima trebao prihvaćati kao točne gramatički prihvatljive konstrukcije, nije se pokazala točnom, budući da čak u 35,17% slučajeva tomu nije bilo tako. Konačno, ni treća hipoteza, prema kojoj bi ChatGPT trebao moći analizirati i objasniti jednostavnije uporabe, dok bi u kompleksnijim situacijama bio manje precizan, ne može se prihvatiti kao takva. Iz analiziranih odgovora, naime, ne može se izvući jasan princip koji sugerira ova hipoteza, jer često i u iznimno jednostavnim, gotovo banalnim primjerima jezični alat griješi (v. npr. Slike 7, 10, 11, 16), dok rjeđe nudi iznenađujuće nijansirane odgovore uz neočekivane detalje (v. npr. Sliku 13). U svemu tome je vrlo nepredvidljiv i nesustavan te je nemoguće naći uzorak prema kojemu bi se mogle dati preporuke za vrstu upita u kojoj bi ovaj alat bio pouzdaniji i upotrebljiviji.

Kao što smo u više navrata istaknuli, s obzirom na način na koji jezični modeli funkcioniraju i na način na koji su razvijeni, očekivalo bi se, sukladno onome što tvrde Bonner i dr. (2023: 31–32), da ne generiraju gramatički netočne konstrukcije i da ne odbacuju gramatički točne rečenice. Budući da pri korištenju ChatGPT-a u njegovoj osnovnoj funkciji *chatbota* za razgovor alat generira većinski točne konstrukcije, rezultati našeg istraživanja sugeriraju da je problem upravo u kognitivnom rasuđivanju i metajezičnom rezoniranju za koje ovaj alat očigledno nije sposoban. Pritom je problematično što kada ne zna odgovoriti, ChatGPT ne samo da to ne može prepoznati, nego vrlo samouvjereno generira rečenice s negramatičnim strukturama koje zasigurno nije mogao susresti u svom treningu i koje ne generira u drugoj vrsti interakcije. Tu, dakle, vidimo primjere haluciniranja na samoj jezičnoj razini, za razliku od češće analiziranih halucinacija vezanih uz vanjezične činjenice.

Možda je još teže objasniti nefunkcioniranje druge hipoteze i činjenicu da program ne prepoznaje kao točne sasvim uobičajene jezične strukture, iako se tijekom svog „treninga“ morao susresti s desetinama tisuća analognih rečenica. Zašto bi, primjerice, rekao, a kasnije i inzistirao da rečenica *Llévate el paraguas por si acaso*

lloviera 'Ponesi kišobran ako slučajno bude padala kiša' nije gramatički ispravna, kako postupa u više od trećine slučajeva, nije nikako jasno. Čini se da se, suprotno pretpostavkama Bonner i dr. (2023: 31–32), mogućnost generiranja gramatički ispravnih rečenica u funkciji *chatbota* ne može direktno prenijeti na točno rezoniranje o gramatičkoj ispravnosti rečenica s kojima se susreće.

Za kraj istaknimo i da je ovo istraživanje pokazalo koliko je važno temeljito istražiti do koje je mjere određeni alat spreman odgovoriti na izazove poučavanja stranog jezika, što je dosad napravljeno u malom broju slučajeva. Dosad provedena istraživanja, poput Orlić (2025), premda su nedvojbeno korisna i potrebna, usredotočuju se na samo jedan usko definirani problem pa mogu donekle i iskriviti perspektivu jer ne sagledavaju širu sliku i ne uzimaju u obzir činjenicu da to što u jednom trenutku veliki jezični modeli dobro objasne neku kompleksnu konstrukciju ne znači da u drugom slučaju neće pogriješiti na banalnom primjeru. Zbog toga je bilo potrebno obraditi veći broj primjera kako bi se stekao detaljniji i sustavniji uvid u način funkcioniranja jezičnog alata, čemu smo nastojali pridonijeti ovim istraživanjem. Jedan od doprinosa ovoga rada svakako je i u tome što je konkretan jezični problem detaljno proučen na većem broju primjera, čime je dobivena objektivnija slika o tome koliko su alati umjetne inteligencije sposobni odgovoriti na izazove poučavanja stranog jezika.

Zaključno, ukratko se može reći da se ChatGPT ne može smatrati kvalitetnim alatom za savladavanje uporabe načina u španjolskom jeziku, budući da griješi u više od 50% konzultiranih primjera, pri čemu u više od trećine slučajeva ne prihvaća točne rečenice, a u gotovo 15% slučajeva kao točne generira gramatički u potpunosti neispravne konstrukcije.

Literatura

- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 2003. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bonner, Euan; Lege, Ryan; Frazer, Erin. 2023. Large Language Model-Based Artificial Intelligence in the Language Classroom: Practical Ideas for Teaching. *Teaching English with Technology* 23(1). 23–41. <https://doi.org/10.56297/BKAM1691/WIEO1749>
- Chicaiza, Rosa M.; Camacho Castillo, Luis Alfredo; Ghose, Gargi; Castro Magayanes, Israel Eduardo; Gallo Fonseca, Victor Trajano. 2023. Aplicaciones de Chat GPT como inteligencia artificial para el aprendizaje de idioma inglés: Avances, desafíos y perspectivas futuras. *LATAM: Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales y Humanidades* 4(2). 2610–2628. <https://latam.redilat.org/index.php/lt/article/view/781/1058>
- Horvatić, Tea. 2024. Uporaba umjetne inteligencije u nastavi engleskog jezika – mogućnosti i izazovi. *Danubius Noster* 12(4). 5–26. <https://doi.org/10.55072/DN.2024.4.5>
- Huang, Shanshan; Cassany, Daniel. 2025. Spanish Language Learning in the AI Era: AI as a Scaffolding Tool. *Journal of China Computer-Assisted Language Learning*. Predobjava. <https://doi.org/10.1515/jccall-2024-0026>

- Kapović, Marko. 2022. *Gramatika španjolskog jezika*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Kasneci, Enkelejda; Sessler, Kathrin; Küchemann, Stefan; Bannert, Maria; Dementieva, Daryna; Fischer, Frank; Gasser, Urs; Groh, Georg; Günnemann, Stephan; Hüllermeier, Eyke; Krusche, Stephan; Kutyniok, Gitta; Michaeli, Tilman; Nerdel, Claudia; Pfeffer, Jürgen; Poquet, Oleksandra; Sailer, Michael; Schmidt, Albrecht; Seidel, Tina; Stadler, Matthias; Weller, Jochen; Kuhn, Jochen; Kasneci, Gjergji. 2023. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences* 103. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2023.102274>
- Kohnke, Lucas; Moorhouse, Benjamin Luke; Zou, Di. 2023. ChatGPT for Language Teaching and Learning. *RELC Journal* 54(2). 537–550. <https://doi.org/10.1177/00336882231162868>
- Merino Rivera, Elena. 2024. Formación para docentes destinada a la implementación de ChatGPT en la enseñanza de idiomas. *Aula de Encuentro* 26(2). 232–253. <https://doi.org/10.17561/ae.v26n2.9009>
- Monteagudo Canales, Alberto. 2024. Posibilidades y limitaciones de ChatGPT para el aprendizaje del español como LE/L2. *El español por el mundo* 6(1). 33–44. <https://doi.org/10.59612/epm.i1.141>
- Muñoz-Basols, Javier; Fuertes Gutiérrez, Mara. 2025. Opportunities for Artificial Intelligence (AI) in Language Teaching and Learning. U Muñoz-Basols, Javier; Fuertes Gutiérrez, Mara; Cerezo, Luis (ur.), *Technology-Mediated Language Teaching: From Social Justice to Artificial Intelligence*, 297–315. Bristol: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781800419889-017>
- Orlić, Ajša. 2025. *Utjecaj chatbotova i aplikacija za učenje jezika na ishode učenja turske gramatike*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Otto Cantón, Elena. 2024. ChatGPT: ¿un amigo o un enemigo en la enseñanza de idiomas? Recomendaciones para un uso adecuado y efectivo. U Instituto Cervantes (ur.), *Actas de las VIII Jornadas Internacionales de Didáctica del Español como Lengua Extranjera del Instituto Cervantes de Budapest. Competencias y enseñanza de ELE hoy*, 116–137. Budapest: Instituto Cervantes.
- Paun, Lukas. 2024. Primjena ChatGPT-ja u izradi zadataka razumijevanja tekstova za čitanje i slušanje. *Strani jezici* 53. 195–214. <https://doi.org/10.22210/strjez/53-2/4>
- Pérez Núñez, Antonio. 2023. Exploring the Potential of Generative AI (ChatGPT) for Foreign Language Instruction. *Hispania* 106(3). 355–362.
- RAE: Real Academia Española; Asociación de Academias de la Lengua Española. 2009. *Nueva gramática de la lengua española*. Barcelona: Espasa.
- Ray, P. P. 2023. ChatGPT: A comprehensive review on background, applications, key challenges, bias, ethics, limitations and future scope. *Internet of Things and Cyber-Physical Systems* 3. 121–154. <https://doi.org/10.1016/j.iotcps.2023.04.003>
- Román Mendoza, Esperanza. 2023. El arte de formular preguntas para comprender las respuestas: ChatGpt como agente conversacional en el aprendizaje de español como segunda lengua. *Marcoele, Revista de didáctica ELE* 36. 1–18.
- Stanić, Ana. 2026. Sto metafora u *Sto godina samoće*: može li umjetna inteligencija prevoditi književnost. *Suvremena lingvistika* 52(101).
- Tauman Kalai, Adam; Nachum, Ofir; Vempala, Santosh; Zhang, Edwin. 2025. Why Language Models Hallucinate. arXiv:2509.04664. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2509.04664>

- Teubner, T.; Flath, C.M.; Weinhardt, C.; van der Aalst, W.; Hinz, O. 2023. Welcome to the era of ChatGPT et al. The prospects of large language models. *Business & Information Systems Engineering* 65. 95–101. <https://doi.org/10.1007/s12599-023-00795-x>
- UNESCO. 2023. *ChatGPT: An Artificial Intelligence in Higher Education*. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385146>.
- Xiao, Yangyu; Zhi, Yuying. 2023. An Exploratory Study of EFL Learners' Use of ChatGPT for Language Learning Tasks: Experience and Perceptions. *Languages* 8(3). 212. <https://doi.org/10.3390/languages8030212>

CHATGPT AS A SPANISH TEACHER: THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS TO LEARN FOREIGN LANGUAGE GRAMMAR

This paper considers the potential use of large language models as tools for foreign language learning, using their primary exponent, ChatGPT, as an example. From the perspective of a Spanish language student this tool has been presented with a series of questions regarding the use of the subjunctive mood in Spanish, starting with its simpler uses and building up to the more complex ones, in order to evaluate as much different uses, contexts and meanings as possible. The answers and explanations offered by the LLM were categorized with regard to accurateness and completeness, after which a qualitative and a quantitative analysis was undertaken. It was established that this language model offers adequate explanations in a limited number of cases, while, surprisingly, and in contrast with the initial hypotheses, ChatGPT fails to recognize as legitimate a significant number of completely correct Spanish structures. In addition, in some cases the model even goes on to generate grammatically unacceptable sequences.

Keywords: ChatGPT, foreign language learning, subjunctive, grammar, Spanish

Adrese autora:

Marko Kapović

Odjel za hispanistiku i iverske studije

HR – 23 000 Zadar, Obala Kralja Petra Krešimira IV., br. 2

makapovic@unizd.hr

Ana Stanić

astanic18@gmail.com